

ÖRÖKSÉG

M Ű E M L É K ■ R É G É S Z E T ■ M Ű T Á R G Y

A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGVÉDELMI HIVATAL TÁJÉKOZTATÓ FOLYÓIRATA ■ WWW.KOH.HU

TARTALOM

JEGYZET – Zsolnaysirató /Nagy Zoltán 2

NAPIRENDEN

Építészeti kerámiagyártás a Zsolnay gyárban
/Kovács Orsolya 3

FÓRUM

Az agyagkolostor /Probstner János 5
Tudomány és hagyományos művészet
a 21. századi Japánban /Vihar Judit 8
Bronzkincsek veszélyben 2. /Szabó Gábor 9

MŰHELY

Pollacktól a szocreálig
/Győr Attila – Nagy Levente 11
A Műtárgyfelügyeleti Iroda
2008. évi munkája /Buzinkay Péter 14
Megerszépül az ország egyik legnagyobb
barokk kastélya 16
Épített örökség, örök építészet /Nagy Zoltán 17

ABLAK

Egy magyar építész Egyiptomban /Osskó Judit ... 18
Nemzetközi konferencia Flandriában
/Deme Péter 20
Segítség! /Várallyay Réka 21
Támogatás a Norvég Alapból a siklósi várnak ... 21

MAGYAR TÜKÖR

Az álmosdi Kölcsey-ház /Angyal László András ... 22
Műemléki túraútvonal kastélyokkal 23
/Bugár-Mészáros Károly 23
Tájház-találkozó /Hajdú Ildikó 25

MAGYAR MŰLT

A MOB próbálkozása
a Magyar Tudományos Tanács-csal /Éri István 26

PRO MEMORIA 27

Zsolnaysirató

E számunk szerzői:

ANGYAL LÁSZLÓ ANDRÁS

építészmérnök,

A Hajdú-Bihar Megyei MAB elnöke

BUGÁR-MÉSZÁROS KÁROLY építész,

KÖH, Magyar Építészeti Múzeum igazgatója

BUZINKAY PÉTER művészettörténész,

KÖH, Műtárgyfelügyeleti Irodavezető

DEME PÉTER történész,

KÖH, TKF főosztályvezető

ÉRI ISTVÁN régész

GYÓR ATTILA művészettörténész,

KÖH, Dok. Igazgatóság

HAJDÚ ILDIKÓ – Miskolc

NAGY LEVENTE dr., régész,

KÖH védési osztály

NAGY ZOLTÁN újságíró,

KÖH, Örökség

KOVÁCS ORSOLYA művészettörténész,

Egetemi oktató PTE, múzeológus, Pécs

OSSKÓ JUDIT építész, televíziós, MTV

PROBSTNER JÁNOS

keramikus, tszkv.egy.tan.,

A Nemzetközi Kerámia Stúdió igazgatója

SZABÓ GÁBOR dr., adjunktus,

ELTE BTK, Régészettudományi Intézet

VÁRALLYAY RÉKA

művészettörténész, KÖH

VIHAR JUDIT egyetemi tanár

ELTE, Budapest

ÖRÖKSÉG

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal

tájékoztatója – ISSN 1786-7894

Felelős kiadó: dr. Mezős Tamás elnök.

Szerkesztőbizottság: Balázsik Tamás,

Bálint Marianna, Bugár-Mészáros Károly,

Deák Ildikó, dr. Deme Péter (elnök),

dr. Durezi Zsuzsanna,

Farbakné Deklava Lilla, Hack Róbert,

Nagy Gábor, Nagy Levente,

Özvegy Györgyi, Róna Katalin,

Turok Margit.

Alapító-főszerkesztő: Nagy Zoltán

A szerkesztőség címe:

1014 Budapest, Szentháromság tér 6.

Telefon: 224-5281, fax: 224-5282,

e-mail: orokseg@koh.hu

Laptervező: Lelkes Design Bt.,

e-mail: dlelkes@t-online.hu

Nyomdai kivitelezés: Mester Nyomda Kft.

Telefon: 455-5050

Vajon hova nyílik ez az ajtó? Egyáltalán nyílik-e még valahová? És a gyáré? Azé a gyáré, amelyet egy dinasztíává gyarapodó tehetséges család zseniális művésze teremtett meg – előzmények nélkül, természetesen a semmiből – akkor, amikor a magyar ipar (és művészet) olyan repülőrajtot vett a tizenkilencedik századvégi óriási fellendülés idején, mintha hetek, hónapok alatt akarná behozni a múlt minden lemaradását. A pécsi rajt is jól sikerült, és Zsolnay mester nevét rövidesen megismerték szerte a világon az évszázados, sőt évezredes múlttal rendelkező porcelánipar és -művészet művelői.

De Zsolnay Vilmos már akkor is tudta, hogy csak a művészetből nem könnyű megélni. Még akkor sem, ha egymás után kapja a nemzetközi díjakat, aranyérmeket és elismeréseket, s ha a 60 személyes királyi vagy főúri étkészlet-rendelések sem ritkák. De ott Pécsen, a város keleti kapujában létesített üzemből kinőtt gyár mégiscsak biztosabban áll a lábán, ha azt a tudást, (istenem, *innovációt*, igen), amitől a Zsolnay világhírűvé lett, azt hasznosítja az iparban is. Ez volt az igazi *boom*.

Aztán történt, ami történt, két világháború, s az első háború végén Pécs már az ország déli határán találta magát. A második háborút követően pedig államosították a gyárat, s megindult az ipar átalakítása. A gazdaság újabb átstrukturálódása (vigyázat, eufémizmus!) sem hozta meg igazán a fellendülés lehetőségét. Pontosabban a lehetőségét talán, de az eredményt bizonyosan nem. És most, az Európa Kulturális Főváros hangzatos cím elnyerését követően, amikor a város gazdag kulturális hagyományai mellé oda kellene rakni mindazt, ami ezt a századot is jelenti, a hajdanvolt nagynevű gyár lassanként tovább sorvad. Az üzemcsarnokok egy része kiürült, s vannak – voltak! – termékek, amelyekre már régen nem hoz megrendelést a posta. De más sem. Azt meg már az elmúlt évek bebizonyították, hogy kizárólag a művészetből ma sem tud egy gyár megélni.

Akkor hát kérdezzük meg, hogy ha összetörnének ezek a lap borítóján látható ajtó díszítő eoiznos csempék, vajon lenne-e még gyár, műhely, ahol pótolják, és újra elkészítik a törött darabokat?

Azt meg már meg sem merem kérdezni, hogy lesz-e munkáskéz hozzá? Pardon, „humán erőforrás“, mert ezt most így illik mondani.

A Zsolnay tehát összehúzódzkodott. Bezárt a pirogránit üzemet, a raktárak és az előkészítő műhelyek egy része. Nincs szomorúbb látvány, mint egy elhagyott üzemcsarnok. Ahol csönd van, nincs már gép, ahol a falból csak a vezetékek lógnak, és por száll fel a lépteid nyomán, s csak a falra rótt firák jelzik, hogy itt élet volt valaha. Munka.

A hátsó borítón is gyári kép van. Ezt történetesen a mai magyar kerámia egyik kítűnősége, *Geszler Mária Garzuly* készítette, címe: a kerámiagyár álma. A kémények között lebegő felhők, és a művész japán kultúra iránti érdeklődését sejtető ágak, indák között sejtelmesen mosolygó stilizált virágok korántsem a pusztulást, valaminek a végét sugallják, hanem a továbbélést. Azt az álmot, amiért érdemes elaludni este még egy kerámiagyárnak is. Álmot, amit olyan műhelyek táplálnak, mint a kecskeméti Nemzetközi Kerámia Stúdió, ahol évtizedek óta *él egymásból* a tudomány, a művészet és maga a szakma. Ahol olyan kísérletek folynak – agyaggal, anyaggal, mázzal – amelyek a kerámia-művészet folyamatos megújulását ígérik.

Idén, amikor – kimondva-kimondatlanul – e célok jegyében tanácskoznak a kulturális főváros címre készülő Pécsen az ország műemlékvédői, én attól a Zsolnay gyártól búcsúzom, amelynek termékeit naponta látom, ha Budán, a várban elmegyek a Nagybaldogasszony templom előtt. Vagy ha azokra a házakra, középületekre nézek, amelyek díszítéseit áldott kezű Zsolnay mester készítette.

Nagy Zoltán

Építészeti kerámiagyártás a Zsolnay gyárban

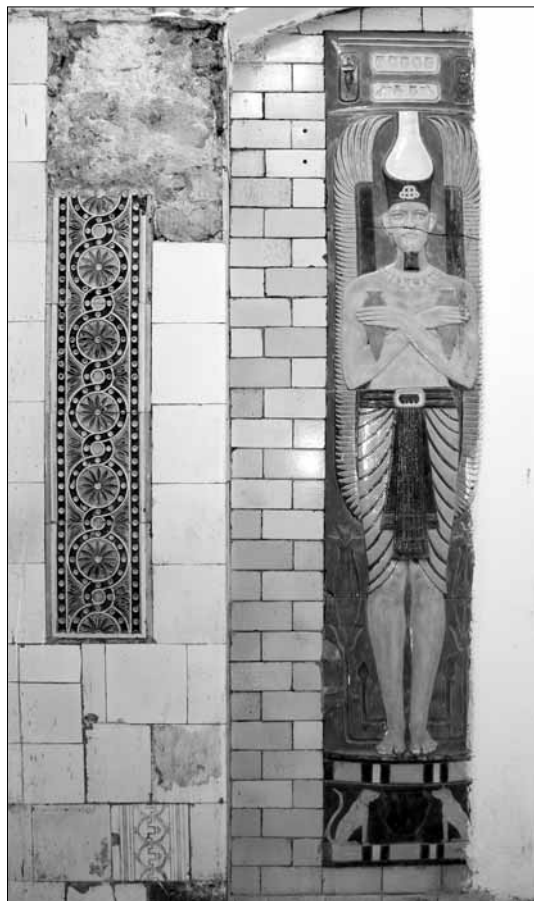

KOVÁCS ORSOLYA

A Zsolnay gyár épületegyüttese bő száz év alatt formálódott olyanná, amilyennek most ismerjük. A manufaktúra alapításakor ezt városrészt Budai külvárosnak nevezték, ahol gyümölcsös kertek közt helyezkedett el az a terület, amelyet Zsolnay Miklós 1851-ben megvásárolt. A telken korábban tégláégetéssel foglalkoztak, a művelethez pedig a helyben bányászott agyag szolgáltatta az alapanyagot. Már az 1850-es években gyártottak vízvezeték csöveket, épületdíszítő kerámiákat, kerti virágédényeket.

Köztudomású, hogy a kis manufaktúra világhírű gyárrá Zsolnay Vilmos (1828-1900) munkássága révén vált. Zsolnay Vilmos kereskedőnek tanult, pályafutását az apjától örökölt főtéri üzletben kezdte, amelyet sikeres vállalkozássá fejlesztett, majd megépítette Pécs első, korszerű áruházát a Király utca elején, ahol lakberendezési cikkek is árult.

1865-ben vette át a kis üzemet, és ettől kezdve energiáját ez a munka kötötte le. Zsolnay Vilmos pályafutása példátlanul eredményes volt. Személyiségében sikeresen ötvözte a racionális, az üzleti életben kamatoztatható vonásokat a művészi érzékkel, gazdag fantáziával. Üzletemberként helyesen ismerte fel az építészeti kerámiagyártásban rejlő lehetőségeket, autodidakta keramikusként pedig az anyagban rejlő lehetőségek nyűgözték le. A kor tipikus módján több lábon álló vállalkozást hozott létre:

Egyiptomi ibletésű üzletportál – beépítve a gyár festóműhelyének falába. Tervezte Apáti Api Sándor, 1907

használati és díszedényt, kályhacsempét és burkolólapokat, építészeti kerámiát és ipari porcelánt egyaránt gyártott. Az azonban már korántsem nevezhető tipikusnak, ahogyan újításaival foglalkozott. Folyamatosan kísérletezett, és olyan vállalkozásokba is belefogott, amelyekről a képzett

Zsolnay Júliáék lakóházának és műtermének bejárata. Készült az 1880-as évek második felében

Táncoló pár –
Apáti Apt
Sándor kútszobra
a gyár
udvarában

A felvételeket
Füzi István
készítette

keramikusok is megriadtak volna, vagy eszükbe sem jut. Az általa összegyűjtött, ma a Janus Pannonius Múzeumban található kollekción tanúskodik a kifogyhatatlan fantáziáról, mellyel végig kísérletezte szinte az egész kerámia történetet. Az építészeti kerámia gyártás kezdeteiről az 1873-ban készült fényképes ajánlatból nyerhetünk képet. A kínálat a korszak tipikus, historizáló elemeit mutatja. A 70-es években a gyárban készült mintalapok a historizálás kevésbé doktriner, meglehetősen szabad alkalmazásáról tesznek tanúbizonyságot, bár minden bizonnyal más gyárak mintáira támaszkodtak a formapark kialakításánál, amelyek közül a bécsi Wienerberger azonosítható. Pécs gyarapodó városi polgársága szívesen dekorálta lakóházai homlokzatát a gyárban készült frízekkel, konzollokkal, áttört rácsokkal, pilaszterfőkkel. Zsolnay Vilmos jól mérte fel a Kiegyezést követő nagy állami építkezésekben rejlő üzleti lehetőséget. Steindl Imrét a Polytechnikum építése során ismerte meg. Pályafutásának fontos állomása volt az *Ybl Miklós* által tervezett Várbazár mennyezetén lévő kerámia burkolat elkészítése. A műemléki rekonstrukciók is gazdag lehetőségeket kínáltak: a máriafalvi (Mariasdorf) gótikus zárándoktemplom felújítása során Steindl Imre tervei alapján készítették a neogótikus oltárt, szószéket és a keresztelődencét is. 1884-85-ben kezdődött a budavári Nagybaldogasszony templom rekonstrukciója *Schulek Frigyes* tervei alapján. Nemcsak a színes cseréptető, hanem a padozat burkolata, a kandeláberek, a vízköpők és a plasztikus díszek egy része is a Zsolnay gyárban készült.

Az 1880-as években Bécsbe és más osztrák városokba egy Habenicht nevű kereskedőn keresztül érkeztek a köz- és magánépületeket díszítő kerámiák. Bár az 1880-as évek végére a gyár által előállított terrakotta kiemelkedően jó minőségűnek bizonyult, Zsolnay Vilmos folytatta a kísérleteket. 1891-től gyártották a pirogránitot, amelyet a kísérleti fázisban Steindl-masszának neveztek el. A pirogránit műszaki vizsgálatát *Wartba Vince* műegyetemi tanár végezte el a Parlament építése kapcsán. Ez a samott tartalmú, magas hőfokon égetett kerámiaanyag alkalmas volt az épületek külső díszítésére is, mivel jól tűrte a szélsőséges időjárási viszonyokat. Eredetileg a kőfaragványok kiváltására szánták. Sómázás változatát ipari célokra is használták, mázas kivitelben alkalmas volt homlokzatok burkolására, díszítésére. (Az Iparművészeti Múzeum vesztibüljének oldalfalait a szinte kézműves eljárásnak számító eoziintechnikával készült lapok borítják.) *Lechner Ödön* egyébként is előszeretettel alkalmazta a Zsolnay kerámiát. Első alkalommal a *Pártos Gyulával* közösen tervezett MÁV Nyugdíjintézet, majd a Földtani Intézet, az Iparművészeti Múzeum és a Postatakarék épületén. Tevékenysége nyomán bontakozott ki a „magyaros-szeccsessziós” stílus, amelynek képviselői a színes burkolatokat, épületdíszítő plasztikákat a Zsolnay gyárban rendelték meg. Köztük a *Komor Marcell-Jakab Dezső* szerzőpárosnak olyan kiemelkedő jelentőségű épületeit díszíti a Zsolnay kerámia, mint a szabadtéri városháza és a zsinagóga, a marosvásárhelyi Kultúrpalota. A Lechner-tanítvány *Lajtha Béla* premodern Rózsavölgyi-üzletházának frízei képviselik az irányzat továbbélését.

Zsolnay Vilmos fia, *Miklós* (1857-1922) már az 1880-as évek végétől azt a felfogást képviselte, hogy a további fejlődés útja az építészeti kerámia gyártás lehet. Erről győzték meg az 1887-88-ban tett közel-keleti útján szerzett tapasztalatok is. Apja 1900-ban bekövetkezett halála után a gyár igazgatójaként is ezt az irányvonalat követte. A Fischer-féle pesti fajanszgyár összes részvényének megszerzését követően létesített zuglói, Öv utcai gyártelepen kizárólag burkolólapokat és szanitert állítottak elő. Az építészeti kerámia gyártás előtt a 19. századi Európában teljesen új lehetőségek nyíltak. A gyorsan növekvő városok infrastrukturális fejlesztése, a vízvezetékek, szaniterek, külső- és belső burkolatok iránti megnövekedett kereslet ösztökölte a technológiai újításokat. Kerámiával díszítették az épületek homlokzatát és a belső tereket. A kerámia kielégítette a korszak legfontosabb igényeit. Tömegesen, viszonylag olcsón előállítható, tisztítható, könnyen karbantartható volt, ugyanakkor kiválóan megfelelt a „beszélő építészeti” követelményeinek. Ornamentális díszítmények, épületszobrok viszonylag olcsón és nagy mennyiségben készültek kerámiából, kiváltva a hagyományos kőfaragványokat. Megfelelt ez a műfaj a városépítészeti céljainak is: színes és festői látványosságot kínáltak a kerámiával borított homlokzatok a város arculatában. A Zsolnay gyárban folyó építészeti kerámia gyártás példátlanul magas művészi és technológiai színvonalon képviselte ezt a sokrétűséget. Kályhacsempeket, burkolólapokat, épületdíszítő elemeket, téglát, szanitert, porcelán szigetelőt gyártottak egy olyan kivételes időszakban, amikor a gyáripar és a kézművesség még nem vált szét végletes módon, és amikor világszerte kísérletek zajlottak a hasznosság és szépség újfajta szintézisének megteremtésére. ■

Az agyagkolostor

Ahol a falakból is sugárzik az ihlető erő – egy rendhagyó épületegyüttes Kecskemét belvárosában

Van egy ház Kecskeméten, ami nem is egy ház, hanem több, inkább házak együttese, de még inkább Műhely. Így, nagybetűvel. Mert szellemi műhely ez, ahol a művészet, az ipar és a tudomány nyújtotta lehetőségekkel kísérleteznek a magyar és külföldi keramikusok. A Probstner János teremtette Stúdió hatása, kisugárzása fennállásának harminchárom éve alatt messze túlnőtt az országhatáron.

PROBSTNER JÁNOS

A Nemzetközi Kerámia Stúdió, amely kezdeményezésemre alakult meg, mára a kerámiaművészet nemzetközi alkotó, kísérleti és az egyetemi szintű művészeti oktatás speciális bázisa. A Bács-Kiskun Megyei Tanács, a Finomkerámiaipari Művek és a Népművelési Intézet támogatásával jöhetett létre 1973-ban. 1976-ban az ősi városmagba építészeti megfogalmazásában harmonikusan illeszkedő, új tervezésű épületben kezdte meg működését. Mivel a kezdeti szándék szerint a népművészet alkotóinak befogadása is szempont volt, már a tervezés stádiumában és a helyszín kiválasztásában meghatározó volt számomra az évszázados építészeti környezet és a város karakteres építészeti hagyományainak felhasználása. A 18-19. századi leromlott épületekkel rendelkező városrészben a stúdió fejlődésével, terebélyesedésével lebetűvé vált egy egyedülálló, műemléki védettségű épületekkel gazdagított környezet létrehozása. A városépítészeti értékeinek és a régi városrendezési szempontok megtartásának fontosságát, a bölcsész-tudományi karon folytatott néprajzi tanulmányaim és a népművészet tárgyi és esztétikai értékeinek a fazekasság területén folytatott kutatásaimnak köszönhetően már eleve magaménak éreztem és védeni szándékoztam. Elkötelezett igyekezettel próbáltam szerves egységben összefogni a később átvett régi épületeket a *Kerényi József*, ma már Kossuth-díjas építész által e szempontokat már a tervezésnél figyelembe vevő eredeti 1976-ban épült modern épülettel, és később, 1998-ban, *Farkas Gábor* Ybl-díjas építész vezetésével a 7. Dimenzió Építész Iroda, *Pankotai Gyula*, *Bozsódi Csaba* és *Venczel Tamás* építészek által tervezett, az egyetemi oktatás befogadására is alkalmas épülettel. Az építészek magukénak vallották a fenti elgondolásokat és példamutató harmóniával építették egybe az új épületet az egyik 19. századi házzal, felhasználva annak jellegzetes oszloptornác-konceptióját, karakteres oszlopait a belső udvar, a tornác és – megnövelt léptékben – a külső portál kialakításánál. A Kecskemétre oly jellemző hatalmas „szénássze-kérkapu“ megőrzése, az egymásba nyitott, de atmoszférájukban zárt, intim belső udvarok, a beépítésekben önerővel kiszabadított és eredeti formájukban felújított parasztpolgári épületek a művészet e sajátos „kolostorának“ különleges, a falakból is sugárzó, alkotó szellemiségéhez járulnak hozzá. Az ide érkező professzionális művészek, diákok a világ négy égtája felől a nemzeti építészeti egy jelentős stílusára, az alföldi parasztklasszicizmusra jellemző, egységes funkcióvá szervezett, különleges,

esztétikus építészeti környezetben alkothatnak. Meggyőződésem, hogy ez az egyedülálló hangulatot sugárzó épületegyüttes nagy vonzerővel hat itt magára az alkotásra is.

Az egyik hátsó udvarban egy különleges, valószínűleg 20. század eleji ipari műemlék, önálló épületben elhelyezett, a köznyelv szerint lovaskocsi-mérleg vár felújításra. A hozzátartozó nagyméretű polgárház hátsó részében hatalmas, lepusztult fahom-bárok voltak, feltehetően az épületet gabonakereskedők használták. A szinte egy egész tömböt összefogó értékes épületeket rejtő környezet feldolgozása egy építész számára, várostörténeti szempontból is izgalmas feladat lehetne. Mindig hittem, hogy egyetlen, a nemzeti kulturális örökség mentését és megőrzését fontosnak tartó ember is sokat végezhet szűkebb környezetében, ha van szándéka és elkötelezettsége, kitarása, hogy a régi építészeti értékeket védve, azokat új funkcióban a 21. század kultúrájának is részévé tegye. S ma már azt is tudom, hogy ehhez sokkal könnyebb volt hozzáértők és építészek támogatását megnyerni, mint azt kezdetben gondoltam.

„Az ide érkező professzionális művészek, diákok a világ négy égtája felől a nemzeti építészeti jelentős stílusára, az alföldi parasztklasszicizmusra jellemző, egységes funkcióvá szervezett, különleges, esztétikus építészeti környezetben alkothatnak.“

A „kolostor“ szellemisége

A miénk csak a 20. század utolsó harmadában épült meg és létezik ma is Európa közepén. A nyugati és keleti kultúra találkozási pontján, a népvándorlások és ideológiákba rejtett hódítások országútján, a művészek szabadságvágyából indítva jött létre, egy nemzet szellemi gazdagsága megőrzése és függetlensége megmaradásáért folytatott küzdelem évszázados tapasztalata alapján. Ezért bármely irányból jövő érték befogadására készen.

A fotókat a Nemzetközi Kerámia Stúdió készítette

A kolostor szellemiségének titka és lényege, hogy a szabadon választott időszakban, önként kiszakítottan a mindennapokból, élhető arányú közösségben – melyet a kölcsönös tisztelet és a szellemi azonosság, a művészet fog egybe, az egyéni alkotói folyamatok titkainak itt nyitott, személyes megtapasztalása által egy magasabb közös tudás, viszonyítási szint és oktatási forma jön létre. A zárt együttélés és alkotás következtében a tanítási tudó és tanulni akaró tudattalanul is az élet minden dolgára kiterjedő példát ad és kap.

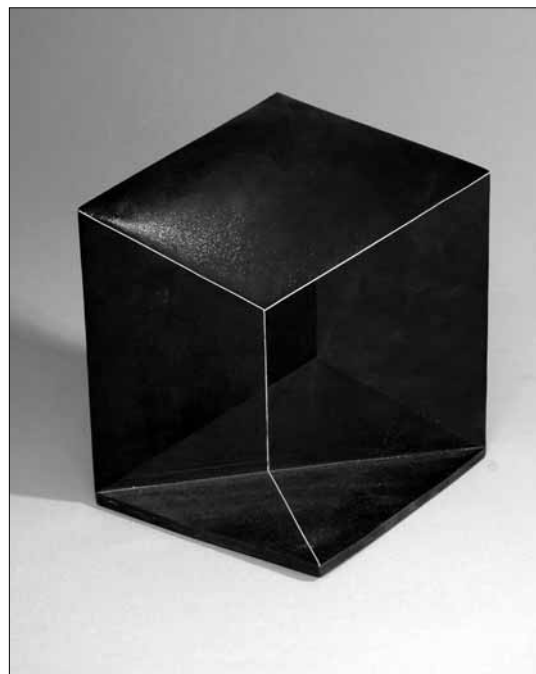
Miért fontosak különösen, most, a világban lezajló globalizáció idején, hogy létezzenek ilyen nemzetközi művészeti alkotóműhelyek, „kolostorok“?

Mondandóm lényege okán leegyszerűsítve kimondható, hogy az egyéni kiteljesedésre törekvő nyugatnak nevezett európai embert –, aki Észak-Amerikát is a legnagyobb létszámmal népesítette be – meghatározóan az jellemzi, hogy gondolatai és egy „tézisre“ adandó válaszai a „nemmel“ kezdődnek. Ez a viszonyulása a dolgok állásához. Ez képezi az általa kialakított életfelfogás és filozófia alapját, mely a tézis-antitézis ütköztetéséből létrejövő szintézisből következően az állandó változást célozza meg. Ebben főleg racionalizmusa, folyamatos megújulási készsége és kényszere a hajtóerő. Ez jellemzi művészi alkotásai létrehozásának folyamatát és karakterét is, amely elsősorban az „individualizmusra“ épül, egy sokrétű, fantasztikusan gazdag, az egész világon nyomot hagyó kultúrát hozva létre.

Nekem, mint európainak a keleti, ázsiai, közösséginek nevezhető embert az „igenrel“ kezdődő világfelfogás és viszonyítási alap jellemzi meghatározóan a dolgok megítélésében. Ez a „közösségben és közösségért“ gondolkodásra épül. Fontos szerepe van benne a meditációnak, a hagyományos értékek megőrzésének, sőt azok misztikus és ezoterikus kapcsolatai tiszteletének. Ezek alapján élte és bontotta ki mérhetetlenül sokszínű, mágikus kötődéseket is hordozó művészetét. Ez nem kevésbé értékes, elkerülhetetlenül lényeges eleme az emberiség kultúrájának.

Miért tartom fontosnak ezeket az ismert életfelfogásbeli különbségeket?

Mert egy új tudományág, az etológia (amely az emberi viselkedés tudománya is), vagy ahogy az amerikaiak mondják, „behavior biology“ tudós képviselői „vészharangot kongatnak“ a szellemi, morális változásra csak lassan képes emberiség

és a szinte folyamatos hatványozódásban fejlődő tudomány feloldhatatlannak látszó ellentmondása és az ebből származtatható vészterhes „víziók“ okán. Szerintük – és én egyetértek velük –, a tartalmas, az emberiséget, ha véresen is, de előrevívő eszmék csak térben és mennyiségben limitált környezetben és befogadható szintű időben voltak képesek létrejönni és harmonikusan és szervesen működni. Mi több, értelmesen fejlődni: térben elszigetelve bár, vagy éppen emiatt gazdag, sajátos szellemi kulturális és művészeti értéket létrehozni az egész emberiség javára.

Az általam az előzőekben önkényesen kiragadott két nagy kultúrkör – és nem beszélve például a déli, önálló fejlődésű és karakterű hatalmas afrikai kultúra és az összes még létező többi – értékeinek megőrzésére szükség lenne az ember életminősége gazdagságának megmaradása érdekében.

Mára azonban mindegyiket a kiüresedés, leépülés, mi több, az elpusztulás veszélye fenyegeti, átadva helyüket egy jelenleg befoghatatlan és feldolgozhatatlan, felszínes, külsőségek mentén szerveződő, szürkülő, egyformaság felé tartó világnak.

A történelmi léptékekben mérhetetlenül rövid idő alatt, az elmúlt néhány évtizedben szinte egy csapásra változott meg minden, annak eredményeként, hogy a 18-20. században az emberek feltalálták a technológiát és a racionálisan megoldható dolgok területén a (penicillintől az űrhajózásig) elképzelhetetlen fejlődést vittek véghez.

Az egyoldalú tudományos eredmények által bekövetkező globalizációba azonban az emberiség az ennek megfelelő szociális, morális és kulturális fejlődés nélkül lépett.

A népesedés átgondolatlan exponenciális növekedése gazdasági tragédia felé sodorja a világot. A vizuális kommunikációs eszközök váratlan és hihetetlen fejlődése a történéssel egy időben (immediatly) képes az információ látható közvetítésére. De minden hasznuk ellenére ezek legtöbbször a különböző társadalmak organikus tudományos és kulturális értékeit és történéseit összefüggéseikből kiragadva, a valóság teljességét csak imitálva mutatják be.

Hayashi Yasuo
(Japán):
Fókusz, 1987

„Az építészek példamutató baromóniával építettek egybe az új épületet az egyik 19. századi házszal, felbasználva annak jellegzetes oszloptornác-konceptióját, karakteres oszlopait a belső udvar, a tornác és a külső portál kialakításánál.“

A látszólag mindenre kiterjedő és elérhető információk halmaza a dolgok továbbgondolására készítő tudás elsajátításának feleslegességét is sugallja. A képernyők elé kényszerített emberiség egyre atomizáltabb, a gétek nélküli virtuális eszközök által manipulálható, s ez beláthatatlanul végzetes szellemi és kulturális elsekélyesedéshez vezethet.

A globalizáció csillogó, de törekeny ördögi spirálja a művészeti irányzatok kényszerű uniformizálódásának sokkoló veszélyét is hordozza. A művészetről, annak lényegéről és szerepéről alkotott eddigi felfogásunkat is megtámadták az új korszak virtuális világában a szórakoztató iparba való leesorolással. Pedig továbbra is a dolgok összefüggésének feltárása és értelmezése által létrejövő tudati fejlődés és a művészi alkotás befogadása az, mely az emberi lét egyetlen értelmét adja.

A művészet a tudománnyal szemben, illetve mellett képes arra, hogy racionális bizonyítás nélkül is feltárja és megvilágítsa a dolgok lényegét, sőt arra is, hogy a katarzis által közvetítse azt a befogadó számára. Kiegészíti tehát a tudományt egy olyan világgal, mely csak az idealisták hite és a művészek intuíciója és képzelőereje által bejárható.

A művészetnek ezen adottsága ellenére is azonban most védekeznie kell a kultúrák sokfélesége (diversification) megmaradása érdekében, az elkerülhetetlen globalizáció káros hatásai ellenében.

A dolgok következményeit visszavonhatatlan katasztrófák bekövetkezése nélkül összegezni nem hajlandó egoista embernek a belátható jövőben szüksége van új „kolostorokra“; a dolgok tartalmi lényegére figyelő és az ebből adódó elmélyült alkotás lehetőségét is biztosító művészeti „kolostorokra“, a kreatív műfajok minden ágában, melyek bástyái lehetnek a sokszínűség nemcsak tárgyi, de mentális megmaradásának is.

A kolostori hasonlattal élve, nálunk már ma is – érezve a hiányát valami fontosnak – a világ minden tájáról érkezett laikus testvérei, akadémiai szeminaristái, elhivatott szerzetes professzorai az agyag művészetének egy önként vállalt, felmérhető kö-

„Pedig továbbra is a dolgok összefüggésének feltárása és értelmezése által létrejövő tudati fejlődés és a művészi alkotás befogadása az, mely az emberi lét egyetlen értelmét adja.“

Sebrammel Imre
Harlekin, 1997

zösségen belül élnek és alkotnak együtt. Kulturális identitásukat megőrizve vitatják meg, adják át egymásnak közvetlenül, ha nem is szándékosan, de a kolostori közösségi szellemnek megfelelően szerteágazó tapasztalataikat az emberi lét és a művészi alkotás valódi értelmének mikéntjéről és miértjéről. Reményeink szerint mindaddig, míg a most veszélyesen zavarosnak tűnő világ szelleme ki nem tisztul.

Elhangzott Xianban, Kína a Nemzetközi Kerámia Akadémia Közgyűlésén, 2008. szeptemberében ■

„A kolostor szellemiségének titka és lényege, bogy a szabadon választott időszakban, az egyéni alkotói folyamatok titkainak itt nyitott, személyes megtapasztalása által egy magasabb közös tudás, viszonyítási szint és oktatási forma jön létre.“

Jóna
Gudvardardóttir
(Izland):
Kristály kék,
2002

Tudomány és hagyományos művészet a 21. századi Japánban

VIHAR JUDIT

Japán ma a világ második leggazdagabb országa, a high-tech birodalma, ahol az embertől nehezen megkülönböztethető robotok hosztelkednek a szupermarketekben, s ahol a háziállatok helyett egyre inkább robotkutyákat deldelgetnek a nagyvárosok gazdijai. Ahol, ha felépül egy óriási felhőkarcoló, máris hozzálátnak a következő építéséhez. Ugyanakkor megőrzik az értékes egyszintes épületeket. Itt száguldanak a világ leggyorsabb, legszebb és legpontosabb vonatai. Ha valamelyik csak egy percet késik, akkor azonnal lemond a közlekedési miniszter. Emellett a szigetország gondosan őrzi hagyományait: a természet tisztetét és szeretetét, a több évszázados ünnepeket és szertartásokat. Metrón, utcákon és tereken gyakran találkozunk kimonót viselő, magastalpú fapapucsot, azaz getát hordó asszonyokkal és lányokkal, hiszen ma is ez ünnepi viseletük. Ugyanakkor a fiatalok a legutolsó divat szerint öltözködnek, frizurájuk, kiegészítőik, de még szórakozásai is megegyeznek a világ más tájainak ifjúságával. A hagyományos japán művészetek a pillanatnyi szépséget igyekeznek megragadni. A szépség iránti érzékenység szoros kapcsolatban áll az ősi japán természetvallással, a sintóval, de a taoizmussal és a zen buddhizmussal is. A sintó (magyarul: az istenek útja) animista vallás, a körülvevő világ minden darabjának lelket tulajdonít, légyen az a természetben, vagy a házban és a ház körül. A kínai csan buddhizmus japán megfelelője a zen. Ez a buddhista irányzat Kínából került Japánba, a 12. században terjedt el a szigetországban, s a 14. századra vált igazán közkinccsé. A buddhizmus szerint minden lény, minden lélek a megvilágosodás, a megtisztulás felé törekszik. Újabb és újabb újjászületéseken keresztül igyekszik a lélek megtisztulni, s végül egy lótuuszkehelyben újjáéledve megvilágosodik, eljut a nyugati paradicsomba, ahol Buddha lakik és elnyeri az öröklétet.

*Tavaszi virágtól,
a nyár kakukkszótól,
az őszi a boldtól,
a tél a hóeséstől
lesz frissebb, világosabb.*

Így hangzik Dógen szerzetes (1200-1253) költeménye, melyben benne rejlik a japánok természet-szeretete. A zen művészetének sajátossága, hogy a természetből táplálkozik, az igazi szépség megragadására törekszik. Eszerint a szépség örök, csak mindig új formát ölt. A kifejezőeszközök változnak, de a cél mindig ugyanaz: az emberi lélek felmagasztosítása. Ez a szellemiség sugárzott már a 12. századi széppróza egyik remekéből, *Muraszaki császári*

udvarbólgy alkotásából, a *Gendzsi* regényéből. Később a 17. században *Macuo Basó* haikuiban szólal meg újra. A 20. században a Nobel-díjas *Kavabata Jaszunari* novelláit és kisregényeit is ez az érzés, ez a kifinomult szemlélet hatja át. A művész a folyton változó természetből a pillanatot, a parányit igyekszik megragadni olyan koncentráltan, olyan intenzíven, hogy az örök állandóság, az egyetemesség érzetét kelti. Ez a titka a 17 szótagból álló miniatűr költeménynek, a *haikunak*.

A haikunak íve van – mondta Basó –, amely összeköti az egyedit és az általánost, a konkrétat és az elvontat. Szerinte a verseket az illatok és a hangok harmóniája hatja át. A haiku mágikus erejű, mert nemcsak képeket fest, hanem segít meghallani az esőcseppek kopogását, a fák sóháját, a madárdalt. Ezért is élesztették fel ezt a műfajt a 20. század elején az impresszionizmus követői. Különösen a franciák és az angolok kedvelték meg. 1924-ben a francia költők még haikuversenyt is rendeztek, amelyen ezren vettek részt. Nálunk a nyugatosok közül *Kosztolányi* például egy egész kötetnyit fordított le a kínai és japán líra legszebb darabjaiból, melyek között szép számmal találunk haikukat is.

Ám nemcsak a haiku, e miniatűr költemény képes néhány szóval egész világképet teremteni. Ugyanez

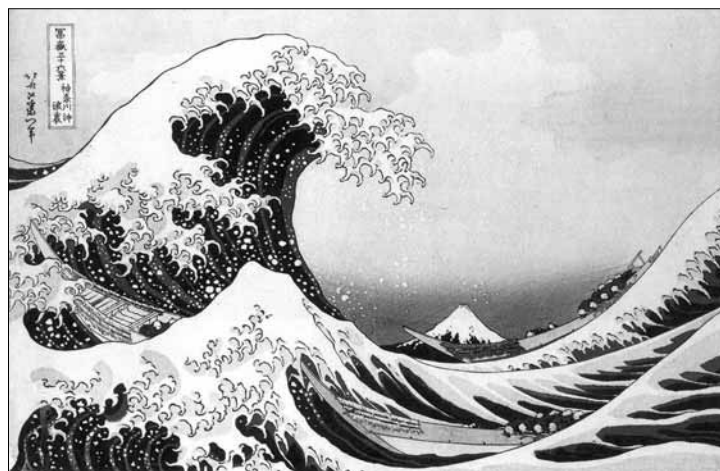
*Hiroszige Ando
fametszete*

figyelhető meg a *tekerésképeken*, a néhány vonallal megfestett *tusrajzok*on, de a *kertművészetben*, a friss virágok elrendezésekor vagyis, amikor *ikebanát* készítenek, vagy ha a törpe fácskáiban, a *bonszaiok*ban gyönyörködünk, sőt a *teaszertartást* is ez a szellemiség hatja át. A szépírás, a *kalligráfia* is ezekhez a különleges művészetekhez tartozik. Egy-egy írásjegyet hatvan különböző alakban lehet leírni, s az írásmódból kiderül az alkotó lelkiállapota, gondolatvilága, melyben elgyönyörködhetünk.

A költemények mellé a költők néha rajzot készítettek, így jött létre a vers és kép együttese, a *haiga*. E látható világ mögött felsejlik a láthatatlan. Basó azt vallotta, hogy a művész minél inkább háttérbe szorítja önmagát, annál inkább közelít a valósághoz. Az én tagadása buddhista gondolat. Ha a költő eléri az én tagadásának állapotát, ezt az eksztázishoz hasonló érzést, akkor megszűnik minden önös érdek, az alkotás a fontos, és nem az alkotója. A költő magányában azonosul a költészet tárgyával, ezáltal életre kelti a valóságot, megteremtí az igazi szépséget. Basó sokat vándorolt, gyalogosan vagy lóháton tette meg az utat a mai Tókió, régi nevén Edo és Kiotó között, végigjárta a híres Tokaidónak nevezett útvonalat, s megszállt mind az ötvenhárom postakocsi-állomáson. Basó haikusban, *Hirosige* (1797-1858) pedig *fametszeteken* örökítette meg ezeket a közismert helyeket. Ezek a fametszetek többnyire életből ellesett jeleneteket, zsánerképeket ábrázoltak, az „elillanó világ képeit”. Ennek lényege az volt, hogy fanyomatos sokszorosítási eljárással készítették el a színes nyomatokat. A képek legtöbbször szép hölgyeket, közismert utazási útvonalakat, tájakat, híres kabuki színészeket ábrázoltak. Az ún. *ukijoe* ‘zsánerkép’ műfajának egyik legkiemelkedőbb képviselője *Hokusai* (1760-1849) volt, akit az európai impresszionisták is nagyra tartottak. De nemcsak a japán fametszetek, hanem a különleges megmunkálással készített japán lakktárgyak is népszerűvé váltak az egész világon. Nem véletlen, hogy a lakktárgyakat sok nyelvben „japán“-nak nevezik.

Korunkban a hagyományos és modern japán művészetek szerencsés összefonódását kísérhetjük figyelemmel, mert a japánok igyekeznek átmentve megőrizni régi értékeiket. ■

Kacusika
Hokusai
fametszete

Bronzkincsek veszélyben 2.

SZABÓ GÁBOR

Az **ÖRÖKSÉG** februári számában bronzkori kincsek felkutatására specializálódott fémkeresős rablók tevékenységére kívántam az olvasó figyelmét felhívni. Ezúttal az ott megkezdett gondolatmenetet folytatva, a fémkeresős rablók károkozásának mérséklésére és a kincsek megmentésére irányuló kutatási programunkat mutatom be.

A Kárpát-medencében európai viszonylatban is kiemelkedő mennyiségű bronzkincssel számolhatunk. Igen elgondolkodtató e térség bronzgazdagsága, különösen, ha az egyes kincsek súlyát és tárgyainak darabszámát vesszük vizsgálat alá. Ebben a csúcstól Erdély tartja, ahonnan csak a Kr.e. 12. századból 8 darab, egy mázsát meghaladó bronzkincset ismerünk. Hazánk területéről a késő bronzkor 400 éves időszakaszából (Kr. e. 15/14 – 9/8. század) több mint 450 bronzkincset őriznek múzeumaink.

Arra a kérdésre azonban, hogy miért itt rejtették el ezt a hatalmas mennyiségű értékes bronztárgyat és bronznyersanyagot, megfelelő források híján máig nem született megalapozott válasz.

Annak ellenére, hogy térségünkben ilyen gazdag a bronztárgyakat tartalmazó kincsek lelőhelyeinek száma, elenyészően kevés együttest tárt fel szakem-

ber, tehát az esélyünk is kevesebb az elrejtés motivációinak vizsgálatára. A Dunától keletre eső magyarországi térségben ismert több mint 280 bronzkincs közül a 2005-ig mindössze öt olyan leletről tudunk, amelyről legalább minimális dokumentáció készült az előkerülés pillanatában.

A feldúlt lelőhelyek növekvő számát tapasztalva, az ELTE BTK Régészettudományi Intézetének és az OTKA T037315 számú pályázatának támogatásával nemrégiben egy olyan kutatási programba kezdtünk, amelynek fő célja, hogy a veszélyeztetettnek ítélt területeken a rablókat megelőzve, fémkeresős műszerekkel eredeti helyzetében minél több leletegyüttest derítsünk fel és dokumentáljunk. Az előkerülő kincsleletek helyzetének és tágabb kontextusának rögzítésével egyúttal lehetőséget kívánunk teremteni a mostani és a jövőbeni kutatás számára az egykori deponálás okainak helyes értelmezésére.

Kutatásunk módszereit két – illegális fémkeresők által veszélyeztetett – lelőhelyen végzett munkánk során dolgoztuk ki.

Az első a Bükk-hegység egyik legjelentősebb, a kincskeresők által régóta fosztogatott késő bronzkori erődített települése, Szilvásvár-Kelemen-széke volt. Műszeres kutatásunk leglátványosabb eredménye, egy kővel kirakott kis gödörből elő-

került, két egymásba csúsztatott, díszes bronzspirál karperecekből, valamint belsejükbe helyezett ékszerekből, ruhadíszekből és borostyágyöngyökből álló kincs megtalálása volt. A 70 hektáros terület egy részét átvizsgálva ráleltünk több száz egyéb bronztárgyra is. Az előkerült leletek GPS koordinátáit térképre téve, látványosan rajzolódni ki a település azon részei, ahol sűrűbb fémelőfordulás, fémhasználat jellemző.

Hegyvidéki, erdővel és sűrűbb aljnövényzettel fedett lelőhelyeinken az ún., „portyázásos“ módszerrel derítettük fel a leleteket. Ezzel az eljárással egy körülhatárolható domborzati vagy topográfiai egységen belül öt-hat fémkereső műszeres kutató laza láncban, szabadon mozogva vizsgálja át a kijelölt területet. Eközben egy személy GPS műszer segítségével minden előkerült fémtárgyat koordinátával lát el, és elcsomagol. Ha zárt leletegyüttesre bukkanunk, akkor azt egy 1x1 méteres kis szondát rányitva kibontjuk, majd rajzzal és fotókkal dokumentáljuk.

A másik hely, ahol módszereink csiszolódtak, a Csongrád megyei Baks-Temetőpart volt. Az intenzív mezőgazdasági művelés alatt álló késő bronzkori lelőhelyen terepbejárások, majd az ezt követő műszeres kutatások során bukkantunk két szántás által megbolygatott bronzkincs nyomára. Elsőként a szétszántott kincsek közvetlen környezetét kutattuk át egy-egy 20x20 méteres szelvény segítségével. A depók szóródása fölött kijelölt szelvényben a bolygatott humuszt 10 cm-es vastagságú rétegekben gépi segítséggel távolítottuk el úgy, hogy az egyes rétegeket a kitermelés előtt

műszereinkkel gondosan átvizsgáltuk és a bennük talált tárgyakat cm-es pontossággal bemértük. A réteges humuszolás után a bolygatatlan altalaj szintjére érve kibontottuk az itt észlelhető régészeti objektumokat. Ezzel a módszerrel a baksi lelőhelyen sikerült két jelentős – több tucatnyi sarlót, tokos- és szárnyasbaltát, öntőlepenyét és fűrészt tartalmazó – depó tárgyait megmentenünk. A hitelesítő ásatás során egy, feltehetően az 1. bronzkincshez tartozó, 14 díszített aranykarikát tartalmazó kis agyagedény is előkerült a bronztárgyak környezetéből.

A terület fedetlen volta és viszonylagos kis mérete miatt itt lehetőségünk volt arra, hogy a hegyvidéki lelőhelyeken megszokott nagyvonalúbb keresési metódus helyett a fémtárgyak felderítésére szisztematikusabb módszert alkalmazzunk. A lelőhely felszínét 50 x 50 méteres négyzetekre osztottuk, amelyeket azután műszereinkkel méterről méterre átvizsgáltunk. Módszerünk eredményességét az a több mint 1500 bronztárgy jelzi, amely az átvizsgált területen előkerült. A szántott rétegekből összegyűjtött bronztárgyak zömében balták, sarlók, lószerszámok, ékszerek, nyílhegyek, kések, nyersanyagrögök töredékei, de találtunk ép tokosbaltákat, sarlókat, fűrészeket és egy négy darabra tört kardot is. Ilyen mennyiségű fémtárgy egyetlen magyarországi bronzkori településen sem került még elő hiteles, dokumentált körülmények között.

A rablókkal való versenyfutás során ideig kilenc lelőhelyen 11 bronz és két aranykincset sikerült fellelnünk és dokumentálnunk. Hét lelőhelyen előre eltervezett módon tudtunk kutatni, kettőn pedig kincskeresők bolygatása után végeztünk leletmentést, illetve hitelesítést.

Az átkutatott lelőhelyek közül jó néhány alkalommal a pusztulás előtti utolsó pillanatban sikerült megmentenünk a kincs-együtteseket. Közülük is kiemelkedik a Nógrád megyei Mátraszőlős-Kerekbük, ahol egy kövekből emelt sánccal védett késő bronzkori településen találtunk rá a négy tokosbaltából, öt lándzsából, egy sarlóból és bronz rögökből álló kincse. A leletek egy olyan irtáson kerültek elő, ahol csak centimétereken múlt, hogy a 4-5 cm földréteggel fedett bronztárgyakat a farönköket mozgó traktor kereke elkerülte.

Az utolsó pillanatban megmentett együttesek sorát gyarapítja az a két depó is, amelyekre a Hajdú-Bihar megyei Zsáka község határában bukkantunk. A műszeres leletfelderítés során először egy a baksi depóhoz hasonló szétszántott, bronz sarlóból, nyersanyagrögökből, kardpengékből és baltákból álló együttest derítettünk fel. A baksi szituációtól eltérően azonban itt még sikerült a kincs érintetlen magját is feltárnunk és dokumentálnunk. Meglepetésünkre a kincsegyüttestől tíz méterre egy, az eke által még éppen csak hogy elkerült ép agyagedényre bukkantunk, benne gondosan elrendezett tokosbaltákkal, nyersanyagrögökkel és egy széles pengéjű, különleges formájú, kettőtört szárnyas baltával. Az újonnan előkerült kincsek sorában kiemelt jelentőséggel bír a Bükkzsérc-Hódos-tetőn előkerült két kincsegyüttes. A 14 díszített bronzkarikát tartalmazó, lapos kővel letakart első kincset közvetlenül a település meredek szegélyén húzódó paliszád platformja mellett rejtették el. A második kincsre nem messze az elsőtől, ugyancsak a település peremén bukkantunk: ez három finoman megmunkált egymásba csúsztatott, különböző vastagságú aranyhuzalokból álló karperecet tartalmazott, amelyek belsejébe egy díszes aranylemezből készített gondosan összehajtogatott aranytárgyat helyeztek el. ■

Bronz ékszereket és borostyágyöngyöket tartalmazó kincslelet Szilvásszárad-Kelemenszéke lelőhelyről

Fotó: a szerző

Pollacktól a szocreálig

195 új műemlékünk van

Megjelent a több mint két éve várt 9/2009. (III. 23.) OKM rendelet, amely 195 kiemelkedő építészeti értéket nyilvánított műemlékké, nyolc objektum esetében pedig megszüntette a fennálló műemléki védettséget. A védetté vált objektumok teljes felsorolására az Örökség folyóirat basábjain terjedelmi okokból nem vállalkozhatunk, ezért csak az építészeti-művészettörténeti, vagy történelmi szempontból legkiemelkedőbbnek tartható emlékeket, valamint néhány kuriózumot említünk meg kronológiai sorrendben, a római kortól a 20. század végéig.

GYŐR ATTILA – NAGY LEVENTE

Új római kori műemlékeink között a Várpalota-inotai halomsírok, valamint a Kemenesszentpéter, Dombi-dűlői 1. számú halomsír jó állapotban fennmaradt sírkamrája (Kr. u. 2. század) a római birodalom nyugati provinciáiban ritkának számító építészeti típust képviselnek. E nemzetközi jelentőségű sírépítményeket, a római kori kelta arisztokrácia kulturális identitástudatának több szempontból egyedülálló emlékeit az Örökség 2008/2 és 2009/2. számaiban mutattuk be részletesebben. A rendeletben szereplő hét középkori-kora újkori épület közül az Árpád-kori építészet és kultúrtörténet kiemelkedő példájának számító boldvai bencés apátságról és a mátrafüredi 13. századi eredetű Benevárról az Örökség 2008/9. és 2009/3. számaiban számoltunk be bővebben. A magyar történelemben kivételes szerepet játszó ónodi és diósgyőri várromok korábban fennálló műemléki védettséget – az újabb régészeti kutatásoknak, topográfiai megfigyeléseknek köszönhetően – sikerült a két vár teljes területére kiterjeszteni, így ma már az ónodi vár külső sánca, illetve a diósgyőri vár huszárvara és a 2002-ben több részben feltárt külső kontrafala is műemléki védettséget élvez.

A 18. század második felének – 19. század első felének építészetét a rendeletben 19 barokk és 15 klasszicista műemlék képviseli. Néhány budapesti épület, így a Pollack Mihály által tervezett Akácfa utcai klasszicista lakóház (1822, udvari szárny: 1843) mellett mindenekelőtt dél-dunántúli kistelepülések szisztematikusan felkutatott és védelemre javasolt templomai, lakóházai. Kiemelkedik közülük az 1746-ban épült, impozáns méretű bolyi római katolikus templom, a jelenleg látható neoreneszánsz dekoráció alatt lappangó barokk falfestményeivel. Az 1780-as években emelt, 1854-ben átépített murgai evangélikus templomot és páratlanul értékes belső díszítését az Örökség következő számában mutatjuk be. A 19. századi magyar történelem egyik fon-

Budapest, VII., Akácfa u. 61.,

Seidner Zoltán felvétele, KÖH, Fotótár

tos eseményére, az idén kétszáz éve elveszített győri csatára emlékezett a műemlékké nyilvánított Győr-kisgyőri Napoleon-emlékmű, s az építészeti értékei miatt védelem alá került, a csatában kulcszerepet játszó Győr-kisgyőri magtár (18. század második fele), ahol a magyar csapatok védekeztek az ellenséges túlerővel szemben.

Árkay Aladár, Árkay Bertalan, Baumborn Lipót, Fischer József, Hajós Alfréd, Hauszmann Alajos, Kotsis Iván, Lechner Ödön, Lux Kálmán, Magyar Ede, Medgyaszay István, Pártos Gyula, Pollack Mihály, Rimánóczy Gyula, Schulek Frigyes, Thoroczkai Wigand Ede, Vágó József, Vágó László, Wülder Gyula, Ybl Miklós: a 19-20. század magyar építészetének legjelentősebb alkotói szerepelnek egy vagy két épülettel az új rendeletben. A nagy építészeket bemutató, az utóbbi időben öröndetesen gyarapodó építészeti monográfiák és szerzőik segítségével lehetőség nyílt egy-egy építészeti életmű egészének megőrzését elősegíteni.

A pesti oldal (elsősorban a VI-IX. kerületek) KÖH-MKDK által elkészített értékléltárában számba vett historizáló épületek közül 30, az Ybl Miklós által tervezett Dlačchy-ház (Vámház krt. 15., 1863-64), a Sas utcai 9. szám alatti lakóház (Lechner Ödön, 1871-1872), a Vasvári Pál utcai zsinagóga és lakóház (1885, 1895), és az egykori józsefvárosi jezsuita templom és rendház (Horánszky u., Lőrinc pap tér, Mária u.) különleges együttese. Újabb három épülettel

Bábolna, ménesbirtok együttese, Ölbő major

Győr Attila felvétele

Budapest, II.,
Szépvölgyi út
88., villaépület

Fotó: Máté Olga

folytatódott a 2002 óta a Világörökség részét képező Andrássy úti lakóházak egyedi védelem alá helyezése (83-85., 87-89., 101.), s befejeződött a budapesti vásárcsarnokok védetté nyilvánítása (Hold u. 9-13., Hunyadi tér 4-5., 1893-96): ma már a közel-múltban műemlékes felügyelet mellett helyreállított Batthyány téri épület kivételével valamennyi vásárcsarnok műemlék.

19. századi historizáló építészetünket Budapesten kívül is nagy nevek, nagyszerű épületek képviselik a rendeletben: a kiskunfélegyházi Szt. István király templom (Pártos Gyula, 1872-1880), a Szeged, Kálvin téri református templom (Schbulek Frigyes, 1882-1884), a Sopron, Deák téri egykori Magyar Királyi Állami Felsőbb Leányiskola (Hauszmann Alajos, 1884-1886). Védett már a világhírű, arab vérű lovak hazai tenyésztésén alapuló építészeti együttese, a Bábolnai Ménesbirtok is: nemcsak a központi épületszomszoros minden értékes eleme került védelem alá, de egyedülálló módon a központot hálószerűen övező majorok is. A száz évvel ezelőtti balatoni nyarak hangulatát mai állapotukban is hitelesen megjelenítő keszthelyi Hullám és Balaton szállókról az Örökség 2008/11. számában írtunk.

Nagy nevek, nagyszerű alkotások fémjelzik a 20. század építészetét is. A rendeletben szereplő 22 szecessziós épület közül kiemelkedik a Vágó József és Vágó László által tervezett Budapest, Boráros tér 3. szám alatti lakóház (1905) és a közművelődési célokra épült Gutenberg-téri Gutenberg Otthon (1906-1912). Brauch Ferenc historizáló hentesüzletének szecessziós berendezése (Mester utca 29, 1902-1907) eredeti falicsempéivel, konzolos polcaival és kampósorával magyarországi viszonylatban egyedülálló ipar- és kereskedelemtörténeti emlék. A régi századelő építészetének szegedi emlékeit regisztráló értékleltár alapján került védelem alá

Budapest, IX.,
Mester u. 29.
Hentesüzlet

Győr Attila
felvétele

a Kálvin téri historizáló-szecessziós palota (Magyar Ede, 1910-1912), valamint a Gutenberg János utcai Izraelita Hitközség Székháza (Baumborn Lipót, 1901-1902). Sopron műemlék-állománya a területi felügyelők által készített értékleltár alapján hét épülettel gazdagodott, köztük van a klasszicista eredetű, majd Medgyaszay István tervei alapján szecessziós stílusban átalakított Petőfi téri színház is (1909). Folytatódott Miskolc örökségi értékeinek védetté nyilvánítása is. A tervezett, de védelemre nem került műemléki jelentőségű terület épületállományának a Védési Osztály által elkészített teljes értékleltára alapján a miskolci belvárosban a korábbi nyolc után újabb nyolc, a 19. században, illetve a 20. század első éveiben emelt épület került védelem alá. Ezek közül most Hajós Alfréd historizáló-szecessziós lakóházát

(Széchenyi u. 29., 1913) és az udvarában álló, 1904-ből származó fényképész műtermet emeljük ki.

A hódmezővásárhelyi Kossuth teret Magyarország egyik legszebb terének tartjuk. Az északi oldal Müller Miksa tervei szerint 1906 és 1910 között elkészült, szecessziós elemeket felmutató historizáló épületegyüttesének (Első Takarékpénztár, Takarékpénztár bérháza, Görög Palota) műemlékké válásával ma már a tér szinte valamennyi épülete védelem alatt áll. Pécs három új műemléke között a vasútállomás historizáló felvételi épülete (Pfafk Ferenc), és ipartörténeti emlékei (vízház, üzemi szertár) mellett okvetlenül említést érdemel Vasútigazgatóság szecessziós épülete is. A kisebb települések kortárs építészeti értékei között érdekes színfolt az 1800-ban épült, majd szecessziós stílusban átépített mezőszilasi Droppa-kastély (1912) a hozzá tartozó egykori park, gazdasági melléképület, víztorony és magtár együttesével.

A két világháború közötti magyar építészet kiemelkedő emlékeit szintén jelentős építészeti művei képviselik a védési rendeletben. Az 1920-as évek különleges historizáló építészetét reprezentáló, a magyar reneszánsz elemeit időző budapesti Postapalota (Krisztina krt. 6-8., Sándy Gyula) és az Istenhegyi út 8. szám alatti pompás neobarokk villa mellett (György Dénes) is egyedinek számít az egyiptomi elemekkel építkező kaposvári filmszínház (Lamping József). A modern épületeivel nemzetközi hírnevet szerző Wálder Gyula két impozáns neobarokk épülete, a miskolci Zenepalota (Hunyadi János u. 7., 1926-27) és az esztergomi egykori megyei tisztviselő bérház (Lőrinc u. 17, 1928) ma már a városkép fontos elemeinek számítanak. A kiemelkedő turistalátványosságnak számító Miskolc-lillafüredi Palota-szállót (Lux Kálmán, 1927-1930) az Örökség 2008/1. számában mutattuk be.

Az első világháború utáni kései szecessziós építészet két emblemikus példája a tatabányai Kaszinó (Thoroczkai Wigand Ede, 1922-24) és a világon elsőként Krisztus Királynak szentelt templom a Keleti Károly utca 37. szám alatt, megőrzésre méltó egyseges berendezésével (Arkay Aladár és sokan mások, 1924-26). Apszisának félkupoláját Nagy Sándor Maestas Dominik ábrázoló monumentális mozaikja díszíti, amely szecessziós vonalvezetésű szereplőkkel idézi meg az ókeresztény és román kori mozaikok szín- és formavilágát, szimbólumkincsét. A két háború közötti modernizmus építészetét két olyan budapesti alkotás képviseli a rendeletben,

Budapest, II.,
Krisztus Király
templom
mozaikja

Győr Attila
felvétele

amely méltán tekinthető nemzetközi mércével mérve is jelentős műemléki értéknek: a szinte minden építészeti kézikönyvben szereplő Hoffmann-villa (Szépvölgyi út 88.) *Fischer József* zseniális alkotása, a lenyűgöző kör alakú belső térrel alakított Georgia lakóház (Rákóczi út 4.) *Barát Béla* és *Novák Ede* munkája. Az 1940-es évekből származik két *Árkay Bertalan* által jegyzett modern épület, a balatonlellei római katolikus templom (1943-1947) és az egykori Országos Társadalombiztosító Intézet székháza (Kis J. u. 4., 1940). A budapesti Kertész utcai Cyclop-Garázs és irodaház épületegyüttese (*Löffler Béla*) és a tihanyi Limnológiai Intézet épülete (*Kotsis Iván*) a historizáló és modern építészeti szintézisének jellegzetes példája.

A műemlékvédelem táguló köreinek eredményeképpen ma már egyetlen védési rendeletről sem maradhatnak ki ipari örökségünk védendő elemei. 16 új ipari műemlékünk közül a békéscsabai neobarokk vasútállomás, raktárépület és víztorony, az esztergomi Duna-mederben álló szénrakodó torony, a kővágószőlősi uránbánya aknatornya és a püspök-ladányi fatelítő telep érdemel feltétlenül említést. Népi építészeti örökségünk továbbra is hangsúlyos szerepet kap a védetté nyilvánítások során, 11 új népi műemlékünk legkvalitásosabb példája egy mesebeli pölskefői lakóház (Széchenyi utca 7).

Az új rendeletben műemlékké nyilvánított történeti kertekkel is találkozhatunk: a korábbi védettség kiterjesztésével, gyakorlatilag történeti kertként került védelem alá az 1865-66-ban létesített, 1909-1912-ben szecessziós stílusban átalakított budapesti Állat- és Növénykert teljes területe. A már szintén régóta műemlék edelényi L' Huillier-Coburg kastély kertje a 18. századi barokk eredetű, a számbéki Zárdakert, a historizáló, a Bp. III. kerületi Kiscelli úti Schmidt-kastély kertje pedig a 20. századi tájképi kertek lélekűdítő példája. A XII. kerületből hat 19-20. századi villa lett idén műemlék (legjelentősebb közülük a Fenyő-ház modern épülete *Major Máté* tervei alapján). A Költő utcai Jókai-kert *Róna József* Anakreon-című szobrával jellegzetes 19. századi, a Tündér utcai Stiber-villa (1938) épülete és kertje pedig modern építészeti és kerttörténeti emlék.

A második világháború utáni szocreál, illetve modern építészeti néhány reprezentatív példája is helyet kapott az új védések között: az 1950-es évek szocialista-realista építészeti a Győr, Gyárvárosi Iskola (*Rimanóczy Gyula*, 1950-53), valamint a műcsunyi (1954-56) és a Várpalota-inotai művelődési házak (1955-1958) képviselik (az inotai épület belső dekorációja a szocreál mellett már az új szeleket jelző, kevésbé szigorú stílus jegyét is magán visel). A közelmúltban rendezett, a kortárs templom-építészeti tárgyaló konferencia is megnyugvással

és örömmel fogadta a *Csaba László* által tervezett cserépváraljai római katolikus templom (1961) védetté nyilvánítását. A Gellért-hegy u. 33. szám alatt álló modern épület (*Schmidt Lajos*, 1964) védetté nyilvánítása a *Maczon Frigyes* által készített fókaszobor ellenére is meglepő volt a környéken lakók számára. Az egyedi műemléki értékeket áttekintő felsorolás végére maradt a késő Kádár-kor és a rendszerváltás időszakának modern szobrászatát példártertkü módon felvonultató, külföldi turisták által is gyakran látogatott nagyharsányi (villányi) szoborpark a Szársomlyó-hegy keleti lábánál kialakított egykori kőbányában (1968-1994), amelynek történetét és legfontosabb képzőművészeti alkotásait az *Örökség* 2007/12. számában mutattuk be.

Négy műemléki jelentőségű területtel is gazdagodtunk idén: a 19. század végén kiépült Budapest VIII. kerületi Tisztviselőtelep és a győri Gyárváros munkáslakótelepe (1902-1930) mindenekelőtt a település-szerkezeti és városképi értékek megőrzése érdekében kapott védelmet. A soproni MJT a 17. században kiépült külső várfalakig terjedő történeti városmag területével bővült, többek között Szent Mihálydombbal, Kurucdombbal, Deák térral és a környező utcákkal. Nemcsak magyar, de európai viszonylatban is jelentősek a visegrádi történelmi városmag, különösen a középkori várrendszer és a királyi palota történeti, régészeti, építészeti és művészettörténeti értékei. Az újonnan kijelölt visegrádi MJT célja a különböző korok kulturális lenyomatát megjelenítő, Magyarországon egyedülálló építészeti és táji együttes értékeinek egységes védelme.

A védetté nyilvánítás rendszerét gyakran éri az a vád, hogy átgondolatlanul, tűzoltásszerűen végzi feladatát. Mivel a műemléki ortalom nélkül álló épületek megmentésének továbbra is egyetlen megbízható eszköze védetté nyilvánításuk, a gyors fellépés (pl. az ideiglenes védelem kiadásának) szükségessége miatt sokszor esetlegesnek tűnhetnek a védetté nyilvánítások. Talán jelen áttekintés kissé átformalja ezt a képet: bár a védetté nyilvánítás rendszerének mindenhol és azonnal reagálnia kell az egyre gyarapodó számú kihívásra, fő irányvonala átgondolt, értékfókuszú és felépített programok mentén halad. Mindehhez a legnagyobb segítséget az elkészült inventáriumok, monográfiák jelentik, jelenthetik.

A valaha volt legnagyobb védési rendelet (és annak valós tartalma, a jónak tekinthető átlag évi 100 új műemlék) biztató és reménykeltő, folytatásra ösztönözhet minden résztvevőt. A 195 új műemléki védettség megjelenését övező, széles társadalmi körben jelentkező biztató öröm és odafigyelő érdeklődés is jelzi, hogy a védetté nyilvánításokra nemcsak műemléki, szakmai szempontból van szükség. ■

A Műtárgyfelügyeleti Iroda 2008. évi munkája

BUZINKAY PÉTER

Az előző évekhez hasonlóan 2008-ban is eredményes időszakot zárhatott a Hivatal műtárgyfelügyelete. A Műtárgyfelügyeleti Iroda a 2004 óta kialakult, és bejáratott gyakorlatnak megfelelően rendezett körülmények között dolgozhatott, s a 2008. július 1-jével – a szabályozásokat követve – bekövetkezett jelentős hivatali átszervezés sem okozott törést. Az átalakítás eredményeként többé már nem maga a KÖH lett a hatóság, hanem e tekintetben a KÖH Műtárgyfelügyeleti Iroda. Ez egyúttal azt is jelentette, hogy az Irodát – feladatait változatlanul hagyva, a korábban felettes szervezeti egységként működő Felügyeleti Igazgatóságot kiiktatva – főosztályi rangra emelték. A folyamatos napi *hatósági és hivatali ügyeink* (védetté nyilvánítás, megszüntetés, kiviteli vagy restaurálási engedélyezés, felügyelet-szemlék, nyilvántartási munka stb.) 2008-ban az előző évhez hasonló számokat és munkát mutatattak: az iktatásunk összesen mintegy 5000 iratot regisztrált. Ezt a munkát igyekeztünk a korábbi tapasztalatok nyomán magas(abb) színvonalon, szak- és jogszerű(bb)en végezni.

A napi munkában a határidők folyamatos megtartása mellett a legfontosabb eredménynek a *védett tárgyak*nál folyamatosan végzett *műtárgyfelügyeleti tevékenységet* tarthatjuk. 2008-ban a műtárgyfelügyelők a felügyelet és a védettségek felülvizsgálata érdekében a napi munkában előkerülő ügyeken túl összesen 158 helyszíni ellenőrzést tartottak, ahol 2325 tárgyat tekintettek meg. Emellett a folyamatban levő ügyeikben is szükség volt helyszíni szemlék szervezésére (19 alkalommal, 2202 műtárgy megtekintésével), így az új védéseinknél és más eljárásunk rendes elemeként, vagy az év majd 300 művészeti és könyvárverésén tízezres nagyságrendben felkínált tárgyanyagban összesen 34 esetben több mint 243 védett tárggyal kapcsolatban is kellett intézkednünk. A műtárgyak *kiviteli engedélyezés* és védettség megszüntetése kapcsán az előző évekhez hasonló arányokat tapasztalhattunk: 2008-ban 47 új védést mondtunk ki (többek között a *koronázási jelvényekhez tartozó Palástét is!*), míg 147 esetben szüntettünk meg korábbi védettségeket. A védettség mellett a műtárgyak *kiviteli engedélyezése* is fontos munkaterületünk, itt is a számok a korábbi évekhez hasonló folyamatokat mutatnak: összesen 694 „engedélyt” adtunk ki, ebből 388 (56%) végleges, 165 (24%) ideiglenes engedély, míg 141 (20%) nem kiviteli engedélyköteles műtárgyhoz kiadott igazolás volt. A kimutatásban különösen

is szembeötlő ez utóbbi, a jellemzően kortárs műalkotáshoz kiadott igazolások száma és aránya, ami az elmúlt két-három évben folyamatosan növekszik (a végleges kiviteli engedélyek rovására).

A védett műtárgyak adás-vétele esetén érvényesíthető *állami elővásárlási* joggal sajnos a 2008. évben sem tudtunk élni, mivel az éves költségvetésben erre nem volt keret, és forrást máshonnan sem sikerült szerezni.

Jelentős eredménynek könyveljük el a 2006 tavaszán megalakult héttagú, külső tanácsadó testületünknek, a *Kulturális Javak Bizottságának* (KJB) folyamatos és magas színvonalú munkáját. A KJB ezúttal is minden egyes új védés ügyét megtárgyalta, s a 70 megtárgyalt ügyből – a korábbiakhoz hasonlóan, mintegy kétharmad arányban – találta az ügyeket kellően előkészítettnek, és foglalt állást a védetté nyilvánítás mellett. Elgondolkodtató ugyanakkor, hogy a 2008. évben az állásfoglalásoknak „csak” 86 %-a született egyhangú szavazás mellett, míg ugyanez a megelőző évben 98% (!) volt.

A műtárgyfelügyeleti munkánk legfiatalabb területén, a *kulturális javakkal kapcsolatos bűnügyi együttműködés és restitúció* terén ugyancsak jelentős eredményeket könyvelhetünk el. A vám- és rendőri szervekkel való napi együttműködésen, rendszeres szakmai segítségnyújtáson túl az év során újabb széleskörű adatgyűjtésbe kezdtünk (pl. Magyar Távirati Iroda [MTI] hírarchívuma). Ennek eredményeként a lopott műtárgyak adatait és fényképeit internetes honlapunkon (www.koh.hu) megjelenítő adatbázisban a lopott műtárgyak száma már túllépte a kétezret is. A rögzített adatoknak több mint harmadát, mintegy 800 festmény, szobor, könyv, óra stb. adatát 2008-ban vettük fel. Ehhez kapcsolódva továbbra is rendszeresen küldtünk tájékoztatást (elektronikus hírlevél formában) most már több mint 150 címzettnek (aukciós házaknak, galériáknak, régiségkereskedőknek, magángyűjtőknek stb.) Az adatbázis és a hírlevél nyomán nekünk, illetve az érintetteknek több mint egy tucat értékes festményt, grafikát, és szobrot is sikerült azonosítani, és eredeti tulajdonosának (köztük múzeumnak is!) visszajuttatni. A külföldi restitúció területén külön sikerként említjük annak a 1760 körül készült, tízmillió forintos értékű angol asztali órának az ügyét, amely egykor valamelyik főúri kastélyunk vagy gyűjteményünk díszje lehetett. Hónapokon át tartó küzdelem után végül sikerült elérnünk, hogy az óra még 2007-ben történt jogellenes kivitelét követően 2008-ra visszakerült hazánkba, és immár – jogerősen is védetté nyilvánítottuk.

„...a kazala határozottan részekre osztott kompozíciója is a nagy örvös-művek, főleg az antependiumok felépítésével rokon. Ezekre emlékeztetnek a monumentális, bizonyos plasztikát is szuggeraló arannyal bímzett anyagok.“
(Kovács-Lovag: A Magyar Koronázási jelvények)

– a hazai szakmai körök (és remélhetőleg a közönség) számára is elérhetővé vált. E feladatkörhöz kapcsolódva vettünk részt tavaly decemberben a közgyűjtemények fegyveres biztonsági őrsege számára tartott képzésen is, a KÖH vonatkozó tevékenységét bemutatva és a szorosabb együttműködés lehetőségét keresve.

Még 2007 őszen megkezdett, de a 2010. évre is átnyúló folyamatos feladatunk volt a Pénzügyminisztérium Informatikai Szolgáltató Központ (PMISZK) és a Vám- és Pénzügyőrség irányításával, valamint további nyolc közigazgatási szerv részvételével folyó, az egyablakos vámügyintézés kialakítására irányuló projektben való részvétel. Ez a hivatalunk számára százmillió forint feletti informatikai fejlesztést jelent, megcélozva a műtárgyak nyilvántartására, illetve kiviteli engedélyezésére szolgáló különálló rendszerek összekapcsolását, korszerűsítését és külső elérését is. (Ennek keretében kerül sor a francia műkincsrendőrség lopott műtárgy nyilvántartó és kereső számítógépes rendszerének, a TREIMA 2-nek az átvételére is.) Az elmúlt évben a szakmai alapvetések (Igazgatási rendszerterv, Műszaki specifikáció) készültek el, valamint kiírták a vonatkozó közbeszerzési pályázatot is.

Helyszíni ellenőrzéseinken túl igyekeztünk – munkánkat támogató – a *sajtó* minden ágának és más *rendezvényeknek* a nyilvánosságát is kihasználni. Természetesen ezt segítették az internetes honlapunkon megjelenített és folyamatosan frissített adatokon túl a már korábban kiadott nyomtatott tájékoztató anyagainknak az érintettekhez való közvetlen eljuttatása is. A műtárgyfelügyelet fontos eszközeként és hivatali munkánk részeként 2008-ban is több konferencián vettünk tevékenyen részt. Tavaly áprilisban Budapesten az Equilor Fine Arts műkincsbefektetői tanácsadó cég által megrendezett, „*Művészet & Befektetés*“ című konferencián, míg októberben, Brüsszelben az EU tanácsadó bizottságának (*Műtárgyak Kivitele és Visszaszolgáltatása Bizottság – Committee on the Export and Return of Cultural Goods*) soros ülésén voltunk jelen. Pár héttel később Ogyesszában az ukrán társhatóságok által, az illegális műtárgyforgalom visszaszorítása

érdekeiben megrendezett nemzetközi konferencián képviselhettük hazánkat, ahol előadásunk és eredményeink is elismerést arattak. A november végén (az egykori *Antik Enteriőr* utódjaként) *Budapest Art Fair* néven megrendezett művészeti és régiség kiállításról és vásárról ezúttal sem maradhattunk távol, hiszen itt minden alkalommal ügyfélkörünk jelentős része megfordul. Ezúttal is a 2006-ban bevált formát választottuk: a kiállítás előtérben, jól látható helyen egy tájékoztató pontot létesítettünk, ahol kivétlően újonnan védetté nyilvánított műtárgyak fényképeivel váltakozva figyelemfelkeltő kérdéseket tettünk fel, alattuk kihelyezve a – választ megadó és – szabadon elvehető szóróanyagainkkal.

Mindezek mellett 2008-ban is folytatódott az egyetemi hallgatók *képzése*: pesti és vidéki művészettörténész, muzeológus és joghallgatók kaphattak betekintést a műtárgyak védelmébe. A 2006-ban megkezdett program folytatásaként Hivatalunk műemlékes területével és külső szakemberekkel is összefogva bekapcsolódtunk a történelmi felekezetek lelkeszei számára szervezett örökségvédelmi képzésekbe, konferenciákba is bekapcsolódtunk. Eredményeink mellett meg kell említeni, hogy a *korábban* meglehetősen nagy számban, nem szakmai vagy már elavult szempontok alapján *védetté nyilvánított műtárgyállomány* sorsát átfogó módon most sem tudtuk rendezni, és ez továbbra is rengeteg munkánkat és energiánkat emésztette fel. Sajnos tavaly, az év elején megindult átfogó örökségvédelmi *jogalkotási* folyamat is – rajtunk kívülálló okokból – elakadt, javaslatainkat, koncepciónkat a minisztérium többszöri tárgyalás nyomán hiába fogadta el, a törvény és a rendeletek módosítása továbbra is csak terv maradt.

A tavalyi év eredményének elsősorban a folyamatos, rendezett és – az adott keretkehez képest – hatékony munkavégzést kell tekinteni. Az évet ugyanis a korábbi, elsősorban 2005-2006. évekhez hasonló, látványos sikerek kevésbé jellemezték, ha csak a műtárgyügyet érintő, több évre is elhúzódó, átfogó informatikai fejlesztés pénzügyi háttérét biztosító Egyablakos projekt 2008. nyári szerződés kötését nem tekintjük ennek. ■

Megszépül az ország egyik legnagyobb barokk kastélya

Az Észak-Magyarországi Operatív Program (ÉMOP) Turisztikai Attrakciók Fejlesztése keretében rajtolbat az edelényi Kastélyszigetet Kulturális – Turisztikai Központ csaknem 2,2 milliárd forintos kiemelt projektje.

Atöbb mint 1,8 milliárd forint az uniós támogatással induló beruházás során elkészül a kastélyépület rekonstrukciója (akadálymentes szinterület több mint 1600 m²), és felújítják a csaknem 50 hektáros teljes kastélyparkot is.

A csaknem háromszáz évvel ezelőtt épített edelényi kastély főépületének külső-belső felújítása, a termekben található művészeti értékek restaurálása, illetve a hosszú távon történő fenntartás és érték-megőrzés az épület megfelelő turisztikai-kulturális hasznosítását szolgálja. A projekt lényeges eleme a kastély-környezet sziget-jellegének visszaállítása, a Bódva folyó túloldalán egy fogadóépület 70 személygépkocsi és nyolc busz parkolóhely kialakítá-

sával. A fogadóépületet a kastélyszigettel egy újonnan épült gyalogos híd köti majd össze.

A projekt nemcsak harminc új munkahelyet létesít, hanem a turisztikához kapcsolódó szolgáltatások számos vállalkozásnak adnak munkát a térségben. A kastély látogatottsága az ötödik évre a százezer főt is elérheti.

A hosszú ideig üresen álló és rossz állapotú műemlék épület felújításának célja a kastély turisztikai hasznosítása, amely egyben a Cserehát és a Gyalóság turisztikai fejlesztését és a térség gazdasági fellendülését is szolgálja.

Csák Ferenc államtitkár méltatja a projekt jelentőségét az edelényi kastélyban.

A kiemelt projekt támogatási szerződését március 25-én az edelényi kastélyban Francisc László, az Észak-magyarországi Regionális Fejlesztési Ügynökség Kht. ügyvezető igazgatója és dr. Varga Kálmán a Műemlékek Nemzeti Gondnokságának igazgatója írta alá.

A dokumentumot kézzel láttamozták Varju László, államtitkár (NFGM), Csák Ferenc államtitkár (OKM), Szabó György elnök (ÉMRFT) és Gúr Nándor országgyűlési képviselő.

Az Aggtelek kapujában, található L'Huillier-Coburg-kastély az ország egyik legnagyobb és legjelentősebb barokk kastélya. Az 1716-30 között épült együttest a lotharingiai származású L'Huillier Ferenc János egri várkapitány építtette. A kastély emeleti hét szobájának rokokó díszítőfestése a legteljesebben fennmaradt világi falkép-együtteseink közé tartozik. Érdekesége, hogy a falképek női figuráinak mindegyike vélhetően Mária Terézia arcmását mutatja.

A 19. században Edelény a Szász-Coburg-Gothai hercegi család birtokába került. A família életében nem számított jelentősnek a kastély, egy részét 1861-ben a Járásbíróságnak engedték át. 1928-ban az Igazságügyi Minisztérium tulajdonába került a kastély. Volt benne börtön, majd a második világháború után lakások, óvoda és Járási Ügyészség. Parkjának jelentős részét felszabdalták, s a barokk kert helyén futballpályát alakítottak ki.

Az 1990-es években hosszú ideig üresen álló és romló műemléki együttest 2001-ben vette át a Műemlékek Nemzeti Gondnoksága és elvégezte a legégetőbb állagvédelmi munkákat. 2004-2006 között egyes részeit – például a középrizalit tetőszerkezetét – helyreállították, s az intézmény 2006-ban kezdte meg a 2,2 milliárd forint nagyságrendű uniós kiemelt turisztikai projekt kimunkálását. ■

ANDREA PALLADIO: NÉGY KÖNYV AZ ÉPÍTÉSZETRŐL

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal kiadásában, a Reneszánsz Zrt. támogatásával 2008-ban, a világhírű olasz építész születésének (1508) évfordulójára jelent meg a 384 oldalas munka második magyar kiadása. A kötet az Ulrico Hoepli kiadó (Milano) 1968-as faksimilije alapján készült, fordítója Hajnóczy Gábor. A könyvben megjelent utószót az első magyar kiadáshoz Zádor Anna írta 1982-ben. A Palladio-épületeket Hack Róbert és Galacanu Efstatia fényképezte 2008-ban. A könyv tervezője és tipográfusa: Flohr János.

A mű korlátozott számban, 8000 forintos áron személyesen vásárolható meg, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal Társadalmi Kapcsolatok Főosztályán (Budapest I. Szentháromság tér 6. III. emelet 340.), illetve az Ügyfélszolgálaton (ugyanott, II. emelet 212.), munkanapokon 9 és 12, illetve 13 és 16 óra, pénteken 13 és 14 óra között. Előzetes egyeztetés javasolt, a TKF telefonszáma (1) 224-5580, e-mail: elvira.fazekas@koh.hu, az Ügyfélszolgálat telefonszámait: (1) 224-5290, (1) 224-5591, e-mail: erzsebet.levai@koh.hu.

Épített örökség, örök építészet

Kérdésekkel indított a házigazda, Révész T. Mibály, a Gödöllői Királyi Kastély igazgatója az épített örökség védelmében rendezett „Épített örökség, örök építészet” című, március végi konferencián. Mit teszünk a műemlékeinkkel? Milyen kapcsolatban van a magyar örökségvédelem és a kulturális turizmus? Milyen szerepet szánunk a magántőkének a revitalizációban? – Ezekre a kérdésekre kíséreltek meg válaszolni a műemlékvédők, a kultúra és a turizmus területén dolgozó előadók, akik hangsúlyozták, hogy különösen most, a gazdasági válság és a pénzügyi elvonások idején fontos a közös gondolkodás és a túlélési stratégia kidolgozása.

NAGY ZOLTÁN

Dr. Mezős Tamás, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal elnöke „Kiemelt projektek előkészítésének tapasztalatai és megvalósításuk nehézségei” című vitaindító előadásában hangsúlyozta, hogy nem határoztak meg átfogó célokat, nagy programokat és nincs kidolgozott kapcsolatrendszer. A budai vár tervezett fejlesztése is emiatt volt eredménytelen, s jelenleg is több, méltatlanul elhelyezett intézménynek ad otthont. A mindig beépített Szent György tér hegyoldalmi foghíját mielőbb be kell építeni. A Honvéd Főparancsnokság épületének rekonstrukciója sem sikertörténet, noha a tervek alapján a budai vár akár az egész ország turisztikai kapuja lehetne. A műemlékvédelem finanszírozása hiányos, az 1000 milliárdos műemlékállomány állapota aggasztó. Az uniós pályázatok felhasználása sem koncepciózus. Szerinte téves az az elképzelés, hogy minden műemléki épületből múzeumot kell csinálni, célravezetőbb az ingatlan jellegéhez igazodó szakszerű felújítást követő többcélú hasznosítás. Az áfa csökkentésével az építőipar fellendülne, és többletbevételeket produkálva pótolhatná a kiesett áfát. A belföldi turizmus elmúlt tíz évben tapasztalható „izmosodásáról”, a külföldi turisták érdeklődésének átmeneti megtorpanásáról számolt be *Mányai*

Roland, az Önkormányzati Minisztérium turisztikai szakállamtitkárságának fősztályvezetője. Mint mondta, jó hír, hogy a hazai tájakat választók 24 százaléka valamilyen kulturális örökséget jelölt meg úti céljául. Megjegyezte: a válság hatására a turisztikai ágazatban élénkebb lett a nemzetközi verseny, s ez egyre újabb ötletek kitalálására sarkall, amelyekhez pályázati pénz is nyerhető. A legutóbbi elbíráláskor 33 projekt összesen több mint 14 milliárd forintnyi támogatást kapott. A kiemelt projektek között szerepel például a Balaton „ékkövének” számító Balatonfüred fejlesztése, a vallási turizmust erősítő, Máriaopács és Nyírbátor összefogásával kidolgozott „Hit és egészség” program, illetve az esztergomi bazilika környékén lévő pincerendszer idegenforgalmi célú hasznosítása.

Dr. Czoma László, a Helikon Kastélymúzeum Kft. igazgatója a Festetics-örökség rekonstrukciójáról szólva elmondta, hogy az elmúlt 25 évben folyamatosan fejlesztettek. Az eddigi ráfordítás közel 20 milliárd forint, minden négyzetméter hasznosítanak, a bevételeknek köszönhetően a kastély kis túlzással önellátó. A berendezés ötöde eredeti Festetics-bútor, a többi közgyűjteményekből kölcsönözték. A széthordott berendezést folyamatosan visszavásárolják. Az új kiállítási egységek (kocsigyűjtemény, iszlám művészeti anyag, történelmi modellvasút, fegyvergyűjtemény, Vadászati Múzeum) és a koncertek zenei kurzusokkal, attrakciókkal (pl. éjszakai kastélylátogatás) mindig újabb és újabb látogatókat vonzanak.

Varga István, a Monostori Erőd Kht. ügyvezetője az eldugott településeken lévő kulturális nevezetességek hálózatának kiépítése, valamint az európai idegenforgalmi kapcsolatok erősítése mellett érvelt. Bánki Erik, az Országgyűlés Sport és Turisztikai Bizottságának elnöke a válság hatásait abban látja, hogy igény formálódik a nemzetközileg is eladható turisztikai termékekre. Kiváló külföldi példák vannak a kulturális örökség hatékony beépítésére a turizmus kínálatába: pl. az Európa Kulturális Fővárosa-projekt. Niklai Ákos, a Magyar Turizmus Zrt. igazgatója elnöke igen eredményesnek ítélte az évente 4 milliárd eurót hozó turisztikai ágazatot, és kiemelte a kastélyszállodákban rejlő lehetőségek kiaknázásának fontosságát, a gyerekek kulturális igényekkel történő „beoltását”, valamint az úgynevezett témaéveteket sürgette. (2010 például a Fesztiválok Éve lesz.)

Dr. Krassay László, Gödöllő alpolgármestere a város sokrétű kulturális örökségére hívta fel a figyelmet, s a helyi városfejlesztésről és örökségvédelemről osztotta meg gondolatait a jelenlévőkkel.

A gödöllői tanácskozáson elhangzott: tavaly a turizmus bevételei a GDP 8,5 százalékát tették ki, az ágazatban 400 ezer főt foglalkoztattak. 2008 első 9 hónapjában a külföldiek 3,1 milliárd eurót fizettek az igénybe vett szolgáltatásokért. ■

Fotó:
Hack Róbert

Egy magyar építész Egyiptomban

Herz Miksa pasa (1856-1919)

OSKÓ JUDIT

Kevesen tudják, hogy Kairó szinte valamennyi jelentős arab-islám műemlékén föllelhető egy magyar építész, Herz Miksa keze nyoma. Herz Miksa egészen kiemelkedő építészettörténész és restaurátor volt, sőt talán kora egyik legjobbja. Negyedszázadon át, amíg az Arab Műemlékek Megőrzésére Alakult Bizottság főépítésze volt, ő irányította egy személyben az arab-islám építészeti emlékek védelmét, helyreállítását, Egyiptomban minden munkálatért ő volt a felelős és döntő szerepe volt minden jelentős helyreállításban. Hivatalos feladatai mellett Herz pasa termékeny műépítész is volt. Több mint 150 épületet, főként villákat tervezett Kairóban. Ezek jelentős részét mára lebontották, hiszen a telekárak az égbe szöktek, de ma is látható pár alkotása, többek között a Kairói Amerikai Egyetem központi tömbje.

Az Arad vármegyei Otlakán született Herz Miksa építész munkássága a korabeli magyar építész szakma előtt is jószerivel ismeretlen volt, holott hozzá hasonló pályát idegen országban magyar építész addig még sohasem futott be. Néhány éve *dr. Ormos István*, az ELTE Arab tanszékének docense bukkant Herz pasa nyomára az Akadémia Könyvtár Keleti Gyűjteményének levelei között, és ő volt kísérőnk is Kairóban azon a forgatáson, amelyen e kiváló építész regényes életének színtereit, sokoldalú tevékenységének még látható emlékeit kerestük fel.

Herz Miksa szegény család sarjaként látta meg a napvilágot, édesanyját korán elvesztette. Középiskolai tanulmányait Temesváron a reáliskolában végezte, majd a Királyi József Műegyetemen tanult három évig építészetet, ezt követően a Bécsi Műegyetemen fejezte be tanulmányait 1880-ban.

„...munkássága talán legfontosabb állomása a Kairó városképét is meghatározó Szultán Hasszan mecset és a vele átellenben álló Rifai mecset helyreállítása...”

Bécsben megismerkedett egy osztrák családdal, a családfő egy kairói szálloda igazgatója volt az időt. Felajánlották a frissen végzett építészmérnöknek, kísérje el őket olaszországi utazásukra, hogy a gyerekeknek szakszerű vezetést tartson az olasz műemlékek világában. Útra keltek, végig utazták Olaszországot, majd az ősze elején megérkeztek Egyiptomba. Herz Miksa szét akart nézni ebben az egzotikus országban, mielőtt visszatér Magyarországra, de Kairóban megismerkedett Franz pasával, egy német származású osztrák építésszel, aki a VAKF, a Vallásügyi Minisztérium műszaki irodájának volt a vezetője. Olyan állásajánlatot tett a fiatal építésznek, aminek ő nem tudott ellenállni, és hét évig mérnökként itt tevékenykedett. 1887-ben Franz pasa nyugdíjba vonult, és utódjául minden funkciójában Herz Miksát választotta. Ekkor már folyt az arab-islám emlékek intézményes műemlékvédelme Egyiptomban: 1881-ben alakult meg az Arab Műemlékek Megőrzésére Alakult Bizottság. Létrehoztak egy önálló műszaki irodát, ennek lett vezetője Herz Miksa, s 1890-től Egyiptomból való távozásáig, 1914-ig egyúttal főépítész-főmérnöke is. Rendkívüli munkabírású, érdeklődő és szorgalmas emberként az elkövetkező 25 évben jószerivel mindent ő irányított, az ő felügyelete alatt történtek a dolgok.

A 19-20. század fordulója Európában is, Egyiptomban is a műemlékvédelem nagy korszaka volt. Ami a helyreállítási módszereket illeti, ezek hasonlóak voltak az Európában alkalmazottakhoz, tehát az un. stílszerű helyreállítást művelték. Herz Miksa visszafogottan nyúlt a kiegészítésekhez, vele kapcsolatban hangsúlyozzák, hogy minden helyreállítás előtt alapos tanulmányokat folytatott, minden számba jöhető forrást, képi ábrázolást fölkeresett és igyekezett csak olyan részleteket helyreállítani, amelyeknek megléte, pontos formája ismert volt.

Tucatnyi nagyszabású mecset, medresze, kútház, kopt emlék köszönheti megújulását, sőt létét Herz Miksának. De munkássága talán legfontosabb állomása a Kairó városképét is meghatározó Szultán Hasszan mecset és a vele átellenben álló Rifai mecset helyreállítása, illetve az utóbbi teljes befejezése volt. A 14. században épült Szultán Hasszan mecset sokak szerint az iszlám művészet egyik legjelentősebb alkotása. A hön áhitott teljes helyreállításához a század elején foghatott hozzá, amikor a horribilis összeg – negyvenezer egyiptomi font – rendelkezésre állt. A mecsetről írott monográfiáját a mai napig az iszlám művészettörténet egyik alapművének tartják. A Rifai mecset, amelyet avatatlan szemlélők egyidősnek tartanak a mellette álló Szultán Hasszan mecsettel, jó ötszáz évvel fiatalabb. 1869-ben kezdték építeni, de a munkálatok abbamaradtak. 1905-ben az új kedive megbízta Herz pasát a mecsetépítés folytatásával, ő 1912-re el

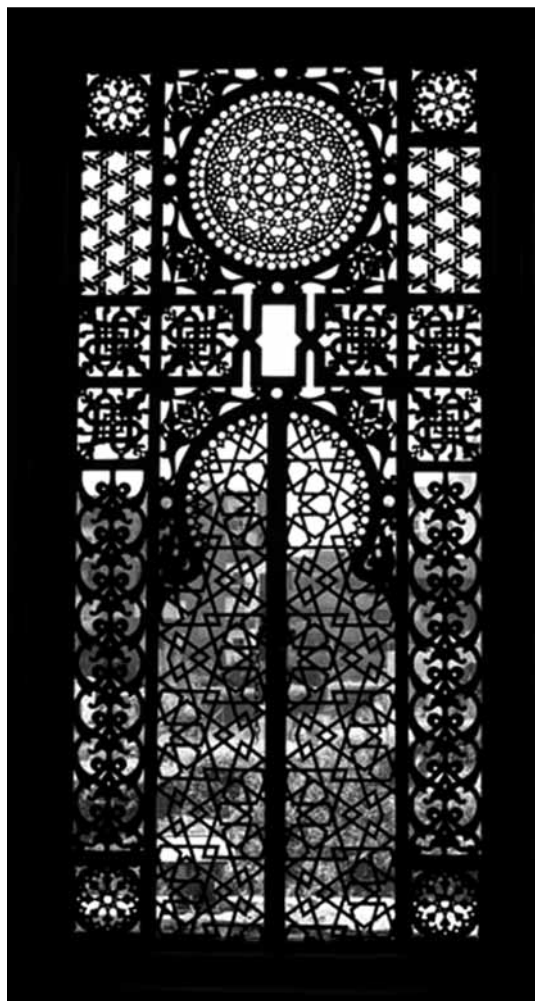
is készült vele. Miután hiányoztak a mecset belső díszítésére vonatkozó eredeti tervek és dokumentumok, így az egész pompázatos épület Herz Miksa tervei alapján épült föl.

A 19. század folyamán az egyre látványosabban pusztuló építészeti emlékek megmentésének igénye hívta életre a szervezett műemlékvédelmet Egyiptomban. Ugyanakkor a műkereskedelem megnövekedett érdeklődése nyomán műgyűjtők, európai turisták fosztogatták a mecseteket, sírokat. Az Arab Múzeum megalapításával próbálták ezt a rendkívül káros folyamatot egyszer s mindenkorra megállítani. A mai nevén Iszlám Művészeti Múzeum első igazgatója is Herz Miksa lett, és ezt a pozícióját ugyancsak 1914-ig töltötte be. Ő rendezte be az épületet, ő készítette el a múzeum katalógusát, amely korszakalkotó teljesítménynek számított abban az időben. A Kopt Múzeum megalapításának ötlete is Herz Miksától származott.

Az általa tervezett épületek a kor stílusának megfelelő keleties-orientalizáló stílusban épültek. Ezt a historizáló, úgynevezett neo-stílust az európai építészek honosították meg Egyiptomban. Egykorú források szerint ennek az irányzatnak nem Herz Miksa volt a megteremtője, de saját korában ő számított legjobbnak művelőjének, szakértőjének.

Az 1893 évi Chicagói Világkiállításon Egyiptom is részt vett és Herz pasa építette föl az úgynevezett kairói utcát, amely a világkiállítás szencziója lett: egy tipikus kairói negyed a város jellegzetes épületeiből komponálva. Hitelességét növelte, hogy kairói lakosok népesítették be, s nem hiányoztak a tevék és a szamarak sem.

Herz Miksáról tudjuk, hogy kedves, kedélyes személyiség volt, aki sokat segített Egyiptomban élő honfitársain. Bár fiatalon elkerült Magyarországról, de haláláig szoros kapcsolatokat tartott szülőhazájával. Magyar állampolgárságát élete végéig megőrizte, ezért is történt, hogy az első világháború kitörését követően kényszernyugdíjazták, és mint

A Rifai mecset áttört ornamentikájú ablaka

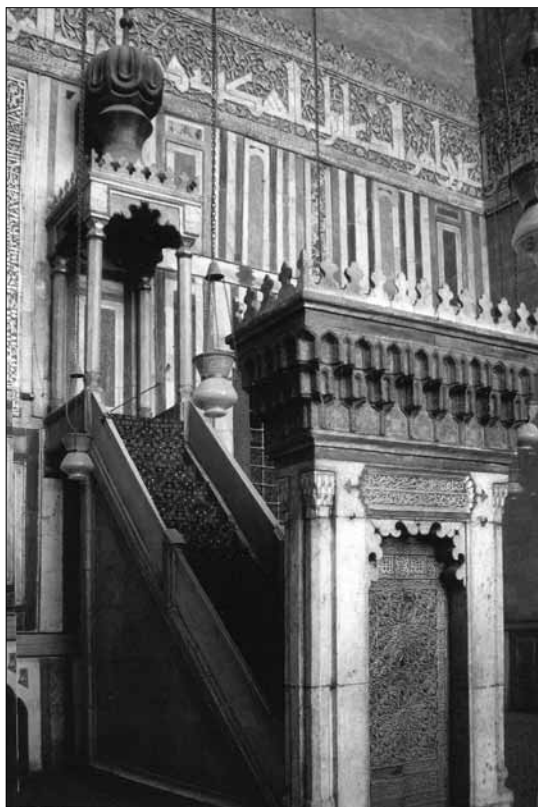
ellenséges ország polgárának, el kellett hagynia Egyiptomot. Ha lemondott volna a magyar állampolgárságáról, maradhatott volna. Olasz feleségével és négy gyermekükkel 1914 végén hagyták el Egyiptomot, Olaszországba mentek. A fiúk hastífuszban meghalt. Ez a csapás illetve nagy szeretettel végzett munkájának az elvesztése idő előtt sírba vitte. Amikor Olaszország hadat üzent a Monarchiának, Svájcba költöztek. Herz Miksa hamarosan megbetegedett és 1919 májusában Zürichben elhunyt. Mohamed Abulamájimot, a kairói Francia Régészeti Intézet művészettörténészét idézem, aki így foglalta össze Herz Miksa jelentőségét:

Herz pasa kinevezésétől az Egyiptomból való távozásáig terjedő korszakot az Arab Műemlékvédelmi Bizottság aranykorának tekintik, sőt gyémántkorról beszélnek, minthogy saját maga lajstromozta és felmérte az arab-izlám műemlékeket Kairóban és Egyiptom északi és déli vidékein. Egymaga készítette el a műemlékek védelmét és helyreállítását célzó projekteket, de ő írta az Arab Műemlékvédelmi Bizottság üléseinek jegyzőkönyveit is. Ezekben terjesztette elő, hogy melyik műemlék szorul felújításra. Ő készítette el a helyreállítási terveket és azután ő volt az is, aki felügyelte ezeket a helyreállítási műveleteket.

Herz Miksát kiemelkedő jelentősége ellenére mára többé-kevésbé elfeledték. Igaz, élete és működése különböző országokhoz és kultúrákhoz kötődött és ily módon a reá vonatkozó források is szétszórta, különböző nyelveken érhetők el. Talán sikerül személye és munkássága iránt felkelteni az érdeklődést, és végre elfoglalhatja az őt megillető helyet a magyar és az egyiptomi kultúrában egyaránt. ■

„Az általa tervezett épületek a kor stílusának megfelelő keleties-orientalizáló stílusban épültek.“

A Szultán Hasszan mecset belső részlete

Aktív civil részvétel az örökség megőrzésében

Nemzetközi konferencia Flandriában

A belgiumi Mechelenben március 23-24-én három flamand civil szervezet (Heemkunde Vlanderen vzw – Flandriai Helytörténeti Egyesületek Föderációja, VCM-Contactforum voor Erfgoedverenigingen vzw – Örökségi Szervezetek Kontaktfóruma, FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed vzw – FARO.

A Kulturális Örökség Flamand Csatlakozója kezdeményezésére és szervezésében, számos nemzetközi szervezet, a flamand kormány és az Európai Unió „Europe for Citizens“ programja támogatásával rendezték az örökséggel foglalkozó civil társadalmi szervezetek fenti című nemzetközi konferenciáját.

DEME PÉTER

28 országból 160-nál több résztvevő vette birtokba két napra az egykori sörfőzdéből kulturális és örökségi központtá átalakított épületet. Három plenáris ülésen és hat workshopban mintegy ötven előadás, prezentáció hangzott el, emellett számos szervezet képviselői hoztak posztert, szórólapot, kiadványt, tevékenységük célját és/vagy eredményét bemutató. Magyarországról Kovács Erzsébet (ICOMOS MNB) és jelen sorok írója képviselte az épített örökség területét, a szellemi örökséget pedig az Élő Népművészetért Alapítvány három munkatársa.

Üdvözölte a megjelenteket a településtervezésért és az épített örökségért, illetve a művészetekért és a kultúráért felelős flamand állami intézmény vezetője (a két terület itt más minisztériumhoz tartozik), Antwerpen provincia kultúráért felelős vezetője és Mechelen város polgármestere. Az első plenáris előadás, amelyet a Norvég Kulturális Örökség Igazgatóság munkatársa, Dag Myklebust tartott, a 2000-ben Oslóban rendezett első hasonló konferencia előzményeiről és az azóta eltelt időszak fejleményeiről szólt, kiemelve a folyamatból a Faróban 2005 októberében az Európa Tanács által elfogadott „Konvenció a Kulturális Örökség Társadalmi Értékéről“ című dokumentumot, hangsúlyozva ennek jelentőségét, rámutatva ugyanakkor arra is, hogy egyelőre még nincs meg az érvénybe lépéshez szükséges tíz ratifikáció.

Ezt követően inkább elméleti áttekintések jellemezték az előadásokat. Údító kivétel volt a brit The National Trust egyik vezetőjének, Simon Murraynek beszámolója e rendkívül nagy társadalmi beágyazottsággal és igen sok tulajdonnal rendelkező, az örökség minden fajtájának megőrzését szolgáló NGO azon új eszközeiről, módszereiről, amelyekkel tovább kívánja növelni tagjainak, aktivistáinak, önkénteseinek számát (a tagok száma jelenleg 3,6 millió, az önkénteseké 52 ezer), illetve a jelenleginél szélesebb körben és eredményesebben akarja terjeszteni a környezet- és örökségtudatos magatartás fontosságát, jelentőségét.

Négy párhuzamos szekcióban hangzottak el általában 20 perces előadások. A szekciócímek: A helyi kapcsolat – örökség, helyszín és közösségek; a tár-

sadalmi kapcsolat – örökség és önkéntesek; Határon átlépő kapcsolatok – örökség és hálózatok; A kulturális örökség közvetítése – a megfoghatatlan örökség, illetve örökségi képzés és média.

Az általam meghallgatott prezentációk közül kiemelem Stephen Harisonét (Manx National Heritage) arról, hogyan dolgozták ki és tették nemzetközileg ismertté a helyi örökség valamennyi formáját és elemét egy csomagba foglaló *Story of Mann* programot. Érdekes volt Tjil Verenoogbe (Belgium, egyébként a rendezvény főszervezője) tájékoztatója a Heemkunde Vlanderen programjáról, amelynek igen ambiciózus célja az Európában működő örökségi NGO-k teljes (vagy minél teljesebb) adatbázisának kialakítása (a www.heritage-organisations.eu honlapon tanulmányozható a koncepció és az kereshetők a már bejelentkezett szervezetek). Az Europa Nostra főtitkáranak a civil társadalom és az európai döntéshozók közötti dialógus struktúrájáról, az ezzel kapcsolatos feladatokról elhangzott gondolatai érdemelnek említést. Az ezt követő pódiumvitan elhangzottak beépültek az összefoglalóba.

A délutáni két szekcióülés címe Felhívás akcióra – aktív civilség a terepen volt. Az általam hallott prezentációk közül az egyik a brit örökségnek a (be-költözött) kisebbségek számára történő értelmezéséről és hasznosításáról szólt, két másik pedig a norvégiai és a flamand örökségi civil tevékenység legfontosabb szervezeteiről. A történeti-kulturális és természeti örökség védelme Azerbajdzsánban címmel viszont arról kaptunk riasztó és elszomorító képet, hogyan teszik tönkre a világörökségi listán szereplő Baku városának épített örökségét – aktív hatósági támogatással.

A záró plenáris ülésen a tanácskozás legfontosabb eredményeit, következtetéseit az alábbi címszavakkal foglalták össze: a méret és hatókör fontossága; praktikus segítség a civileknek; aktív civilek és szakemberek viszonya; a fiatal generációk bevonása; aktivizmus és kompromisszum; az örökség védelme és a fejlődés viszonya; helyi világok a és globális falu; az önkéntesek motiválása.

A kiválóan, zökkenőmentesen szervezett konferenciával kapcsolatos minden lényeges információ, beleértve az előadásokat, elérhető az interneten is: www.heritageorganisations.eu. ■

Segítségkérés érkezett Erdélyből, Várallyay Réka kolléganőnkől. Tekintettel arra, hogy az ÖRÖKSÉG nemcsak a Hivatal munkatársaihoz jut el, hanem a tágabb értelemben vett szakmához is, a közérdekű segítségkérést továbbítjuk. (A szerk.)

Segítség!

Kedves Kollégák!

Segítségüket kérném az alábbi ügyben:

A romániai elektromos művek modernizálják magukat, új villanydobozokat szerelnek a házakra és kicserélik a villanyórákat is. Kitalálták, hogy az órák legyen kívül, és hogy minél rövidebb kábelt kelljen használni, gyakran a főbomlokozatra szerelik fel azokat, nagyon sok kárt téve a bomlozati díszekben és a faluképpen. Hibetetlen, hogy mindez decemberben Torockón is megtörtént, a tulajdonosok közül csak a karakánabbak érték el, hogy ne a főbomlozatra, hanem az udvari bomlozatra szereljék fel a villanyórákat.

A Brassó megyei szász települések házainak védelmében – látva a rombolást, ami bárom falu házainak bomlozatain már végbement (ld. a mellékelt fotókat) – a román-angol Mibai Eminescu Trust (MET) és a Brassó megyei műemlékes felügyelet petíciót küldött a brassói Electrica-nak a bomlozatok védelmében. Ezt többen aláírtuk. A levél sikerrel járt, annyira, hogy épp ma kaptam egy tájékoztató emailt arról, hogy a brassói elektromos művek „megértik“ a műemlékvédelmi szempontokat, és nemcsak, hogy a jövőben ügyelnek a bomlozatra, hanem a már felszerelt dobozokat saját költségükön leszedik és az udvari bomlozatra helyezik át.

A MET vállalta, hogy a bomlozati károkat, melyek igen jelentősek (ld. a fotókat), helyrebozzák.

És most jön kérésük, melyet ezennel továbbítok:

Szeretnék jó példákat kapni arra, hogy a villanykábel hogyan érkezik a házakra, és a dobozok hol vannak elhelyezve a kevésbé hangsúlyos bomlozaton, mert ezeket a megoldásokat ajánlanák az elektromosoknak és az önkormányzatoknak is, hiszen rajtuk is sok múlik. (Idézem: Moreover the three partner institutions will also launch an information campaign aimed at local authorities and public utility companies, promoting sensitive and appropriate ways of installing meters and other infrastructure elements on heritage buildings, without damaging the historic substance and visual value of these monuments. Your help in finding and promoting the best examples of appropriate solutions from your countries would be extremely valuable.)

Kérem, hogy küldjete jó példákat fotókon, hogy továbbíthassam a MET-nek, akik már nagyon sokat tettek a szász örökség fennmaradásáért – és most fűztem be őket a székely falvak támogatására is – A KÖH-ös címen várom a fotókat, javaslatokat!

Nagyon sok köszönet a segítségért innen a havas Sepsiszentgyörgyről!

Réka

Fotó:
Várallyay Réka

Támogatás a Norvég Alapból a siklósi várnak

A Dorottya-kert, a várbörtön és a kápolna korszerűsítésére, valamint egy, a turistákat kulturált körülmények közt fogadó létesítmény kialakítására tavaly ősszel mintegy 620 millió forintos támogatást nyert a siklósi vár. Emellett azonban a múzeumi szárnyak rendbetételére a Norvég Alapból igényeltek 900 millió forintot. Ennek kapcsán a napokban Siklóson járt a Brüsszel által megbízott szakember, aki megtekintette a helyszínt, majd a finanszírozással, fenntarthatósággal kapcsolatos kérdéseket tett fel a pályázat készítésében résztvevőknek. Balázs Csaba, a Siklósi Vár Kht. ügyvezetője a bama.hu-nak el-

mondta, hogy a várban látottak és a kapott válaszok alapján a szakértő mindent rendben talált, és úgy fogalmazott, hogy várhatóan májusig sor kerülhet a támogatási szerződés megkötésére.

A 900 millió támogatásból a vár déli és keleti szárnyai újulnának meg. Többek között egy üvegpádoló révén bemutatathatóvá válna a műemlék jelenleg a látogatók elől elzárt gótikus része is. Ezen kívül megújulna a kilátóterasz is. A munkálatokkal várhatóan 2010 decemberéig készülhetnek el. A két beruházás egyszerre zajlik majd, s valószínűleg lesz olyan időszak, amikor a vár nem lesz látogatható. (www.bama.hu) ■

Az álmosdi Kölcsey-ház

ANGYAL LÁSZLÓ ANDRÁS

Népi építészetünk formavilága, eredetisége, praktikussága, hasznossága a falusi ház kialakítása az egyes építési módok alkalmazásában a közös eredet mindig felfedezhető. Ez az a területe az országnak, ahol a sok évszázadokon át – épp az elzárkózás miatt – erőteljesebb külföldi hatás nem érvényesülhetett. Az itt található népi építészeti emlékek – majdnem kizárólag – a magyarság történelmi múltjáról tanúskodnak.

Kölcsey kismemesi udvarháza

A költő édesapja Kölcsey Ferenc /1790-1838/ álmosdi birtokos volt. Szüleit és a gyámját Álmosdon temették el. Az „udvar-házat“ a 18. század végén építették, klasszicista stílusban. Ismeretlen mester tervezte, építette fel, az Alföldön kialakult népi lakóház tartalmához, alaktanához ragaszkodva. Tehetősebbek tágabb, méretben nagyobb és igényesebb tartalommal, főleg megjelenítéssel. Az agyag téglából készült – ma Kölcsey Ferenc u.l. szám alatti, akkor 16. helyrajzi számú telken álló udvarház eredetileg zsindeley héjazatu volt. Ezt erősítette meg Uray György, Kölcsey Anna fia. A házat később náddal fedték be. Az épület eredetileg két szobából állott, a köztük elhelyezett szabad tűzhelyes pitarral, amelyet nyitott szabad kémény fedett le. A pitar – a konyha – előtt íves lezárású nyitott ámbitus „lopott tornác“ helyezkedett el, míg mögötte éléskamra állt. Eredetileg a lakóépület folytatásában külső kamara épült, alatta nagy terjedelmű, mély borpincével. Később a két részt összeépítették. A pince egy része ma a szomszéd telke alatt is húzódik szellőzővel.

Fotó:
Putaki Emőke

A hosszan elnyúló fehérre meszelt épület gerendás ereszaljával a jómódú falusi gazda jellegzetes lakóház formáját képviselik, amelyben az évszázadokon keresztül kialakult vidéki élet követelményeihez igazodott. A boltíves ámbitusból nyíló két nagyszobát a konyha szabad kéményben kapcsolt beépített boglyakemence fűtötte. Az alsó gerendás, fiókos mennyezet a szobákban fehérre meszelt falakon nyugodott, amely sötét barna színével kellemes hangulatot adott. A nyílászárókat – ajtókat, ablakokat – szürke színre mázolták a tékával együtt. A pitar padozata téglá, a szobáké széles deszkaborításúak voltak.

Később a nagyméretű szobákat kettéválasztották. A szakszerűen helyreállított épület hátsó falán az ablak körül jellegzetes falusias keretezés húzódik, míg az ablakok közötti vakolaton nagy méretű népies tulipános díszítés található. A ház előtti kertés részen gémes kút áll, mint egykor a költő idejében.

Az udvarház megmentése, hasznosítása

Az udvarház gondozatlansága, nem kellő hasznosulása a Megyei Műemléki Albizottságot arra ösztökölte, hogy javasolja: a tulajdonostól megvásárolva vegye az állam kezelésébe az épületet, így módja lesz méltón hasznosítani. Az elhatározást tett követte. A megvásárolt udvarház a község tulajdonába került. A MAB-elnök irányítása mellett a titkár dr. Letényi Árpád és Sági Lajos építészek cselekvő részvételével a tervezőiroda kiválóságai munkájaként elkészült a felújítás tervdokumentációja. A pénzügyi gondok miatt a munkát csak nagy összefogással, áldozatvállalással lehetett megoldani. Munkát vállaltak, s azt széles körű összefogással teljesítették az álmosdi közigazgatás titkára *Mundra Gyuláné*, Kiss László agrármérnök a helyi tsz elnöke, a vámospércsi Béke tsz. építőbrigádja, a megyei tervezőiroda kollektívája, megyei-debreceni járási, közigazgatási szervezet építési-művelődési szakemberei, Déri Múzeum, a Megyei Könyvtár munkatársai, az oroszánrészt vállaló Megyei Műemléki Albizottság megszállott szakemberei.

A kitűzött célnak megfelelően „Kiállító-Emlék-hely“ lett a Kölcsey-ház. Az első emlékkiállítás forgatókönyvét *Miklós Róbert* és *Masits László* írták és *Molnár Szilárd* rendezte. Helyet kapott az épületben a községi könyvtár több mint tízezer kötettel. A pincében a borászati eszközök kiállítása dr. *Varga Gyula* etnográfus munkáját dicséri. Az udvarház portáját és környezetét a Hajdúszoboszló és Hajdúböszörmény városgazdálkodási vállalatok kertészei parkosítási, fásítási munkával tették meghitté, gondozottá. Az Országos Műemléki Felügyelőség a MAB-elnök előterjesztésére 6680. OMvH törzsszám alatt nyilvántartott és 14060/1968.sz. határozattal a Kölcsey udvarházat „műemlékké“ nyilvánította. A nagyfelújítás befejezését követő ünnepi megnyitón 1968. október 13-án a MAB elnöke a példás társadalmi összefogást és a szakszerű kivitelezést méltatta.

*

A MAB áldozatos munkája eredményeként akkor, negyven éve műemlék lett az álmosdi ház. Mára azonban a csaknem százezer látogató és az azóta eltelt évtizedek rajta hagyta nyomát az épületen. A nemzeti irodalmi emlékhellyé vált Kölcsey kúriát tavaly NKA támogatással ismét felújították. ■

Műemléki túraútvonal kastélyokkal Budapest-Gyula hullámútvonalon – I. rész

BUGÁR-MÉSZÁROS KÁROLY

Kulturális turizmusunkat legértékesebb vagy „csúcsműemlékeink“ kulturális túraútvonal-láncrea fűzésével szervezhetjük meg legjobban. Több tíz ilyen hullámútvonal járható be Magyarországon, amelyekkel az ország turisztikai vendégmarasztaló képességét három nappal 30 nappal vagy többre is megemeltük; és általa a csúcsműemlékek térségeiben élő lakosság tízezreinek teremthetünk vele munkahelyeket és minőségi környezeti életkörülményeket. A túra-hullámútvonalak egyes fő közlekedési utak irányát hullámosan követő kis forgalmú, szép táji utak, amelyeken megtalálhatóak a felfűzött csúcsműemlékeink.

A kultúra élvezői így tíz-húsz-harminc kilométerenként egy-egy élménnyel gazdagodnak, ellentétben a mai szokással, hogy a gyéren propagált értékek felkeresése, mint például a határszéli Gyula háromórás monoton, autós vagy vasúti utazás után érhetőek csak el. A köztes országrész minden értéke a titok fátyolában rejtőzhet, vagy csak egyenként hosszú utazással hívja látogatóit.

A jelen írásban bemutatandó tizenöt helyszín minden láncszemét a jövőben egy Minőségi Ország-bemutatói Terv keretében sorra kell értékeiben kibontakoztatni, közkinccsé tenni, azaz a nagyközönségnek bemutatni. Minden láncszem fontos, ezért harcolni kell a szinte mindenütt jelenlévő neofeudális gondolkodás ellen, amely a nagyközönséget kirekesztő, zárt magánfunkciók céljára kívánja egyszeri eladási és bevételi élvezet céljából a nemzeti értékláncot meg-megszakítani vagy nemlétezőként elfeledtetni.

A 15 helyszínből csak kevés csúcsműemlék vagy annak egyes részei látogathatók ma, ezért van szükség *Értékkibontakoztató Országos Programra*. Budapestről kifelé haladva elsőként a rákoskeresztúri barokk-rokokó-historizáló stílusú *Podmaniczky-Vigyázó kastéllal* találkozunk a főút mentén. A kastély az ország első kastélymúzeuma volt, mivel gr. Vigyázó Ferenc, amikor a két háború között gigantikus vagyont hagyott a Magyar Tudományos Akadémiára, egyetlen kérése volt, hogy a rákoskeresztúri kastélyát múzeumként mutassák be a nagyközönségnek, ami meg is történt.

„Hagyatékom << gr. Vigyázó Sándorné, született báró Podmaniczky Susánna örökhalapítvány >> címen kezelendő... elidegeníthetetlen... A rákoskeresztúri kastély csakis Édes Anyám és Podmaniczky János nagyatyám emlékére tartandók fenn... a hagyatékhhoz tartozó összes ingóságok... múzeumszerűleg, Édes Anyám és Podmaniczky János nagyatyám szent emlékének állandó... megőrkítése mellett.“ 1944-ben a front elől egyes festményeket és ezüstöket kimenekítettek a nagy múzeumainkba, de a berendezést veszni hagyták. Azután szociális otthonként működött, majd a már üresen álló kastély barokk fedélszékét hibás gombátlanítási hőtechnikával felgyújtották. Ezt követően kézzel-kézre adták az épületet – zárt funkciókra. A bánásmód méltatlan, *Vigyázó végrendeletét be kell tartani*, és vissza kell állítani a kastélymúzeumot, a pompás freskókkal és stukkókkal ékes belső tereit.

A második állomás *Pécelen* a barokk-rokokó gr. *Ráday kastély*. A freskóciklusokkal ékes belső tereinek bemutatását és történeti bútorokkal való újra-berendezését – a Műemlékek Állami Gondnoksága keretében – 1998-ban személyesen kezdem meg, de 2000 után a helyreállítás megrekedt, pedig ez az egyik legjelentősebb magyar rokokó kastély, rendkívül gazdag művelődéstörténeti összefüggésekkel és a Budapesten fennmaradt 10 000 kötetes barokk ösztudományi könyvtárával. A harmadik láncszem, a *gyömrői* klasszicista *Teleki kastély* Hild József remekműve. Ez a legelegánsabb klasszicista közepméretű kastélyunk elől-hátul négyoszlopos-timpanonos portikuszával. Turisztikailag a legexponáltabb helyen, a Feriegy II.

Rákoskeresztúr, a barokk-rokokó-historizáló Podmaniczky-Vigyázó-kastély, 1929 után az ország első kastélymúzeuma volt az MTA működésében, a gigantikus Vigyázó-vagyongyűjtése hagyatéki elvárásaként nyílt meg

Pécel, a Ráday-kastély királyi szalonjában elhelyezett 1998 és 2000 között a cikk írója által gyűjtött barokk és rokokó berendezési tárgyak, festmények

Pilis, a barokk Beleznay-kastély lépcsőházának nemrég feltárt architektúra-festése Herkules alakjával

repülőtér tözsomszédságában fekszik. Magyar reformkori biedermeier kultúránk öszmüvészeti bemutatására ez a kastély volna a legméltóbb. A negyedik helyszín a Szolnokra vezető főútvonal mentén fekvő *Pilis*. Itt két *Beleznay-kastély* is volt. A régebbi kéttornyos kastélyban Beleznay tábornoknál és Grassalkovich Zsuzsannánál Mária Terézia királynőnk is megszállt 1751-ben. Kármán József, a freskókkal ékes földszinti könyvtárszobában írta a magyar szentimentalizmus „nagyregényét“, a Fanni hagyományait. A lépcsőházban barokk architektonikus festett szoborfülkében Herkules festett szobrát látjuk, és sok rész még fel sincs tárva. Pilis másik barokk-rokokó kastélya gr. *Grassalkovich Zsuzsanna* műve volt, rendkívül érdekes vonalvezetésű barokk csatornahálózat övezte kertben. A kastélyról fennmaradt ábrázolás szerint az épület oldalszárnyának három ága „Z“ alakban még megmaradt, középen benne gyönyörű háromhajós, oszlopos kupolasoros istállóval, amelyben ma is egy lovas magániskola lovai lakoznak. Jó néhány hasonlóan pompásan megépített barokk istálló van az országban, de csak itt használják eredeti rendeltetésének megfelelően: istállónak. Logikus volna rekonstruálni az egész kastélyt, és minőségi turisztikai szolgáltatások céljára használni, míg a másik kéttornyos kastély lenne a turisztikai célpont.

Az ötödik meglátogatandó hely *Tápiószéle*, ahol a historizáló, földszintes *Blaskovich kiskastély* egyetlenként teljes eredeti berendezésével fennmaradt nemesi otthon. A család végakaratóból mint kastély- vagy kúriamúzeum rendes nyitvatartással működik, a Pest Megyei Múzeum kezelésében.

A hatodik célpont *Tápiógyörgye*, ahol az 1890-es években épült neobarokk *Györgyei kastély* volna a cél, csodálatos faburkolatos, kandallós, falépcsős előcsarnokával és parkjával, de ez ma szociális otthon. A hetedik láncszem *Jánosbuda*, ahol a *premontrei műemlékegyüttes* két eleme fogad. Itt áll Szolnok megye egyetlen fennmaradt kora 13. századi románkori temploma, eredeti faragott kő falszakaszaival, rézsús ablakaival és déli kápolnájának csodálatos bélétes kapujával, az oszlopfőkön kicsi emberfejekkel, belsejében boltozott mellékszentéllyel és egy

szentélyközi románkori faragott kő oltársztélével. Ilyen sehol máshol nem maradt fenn eredeti helyén. A templomon látszik az 1971 és 1973 közötti rendkívül forrásszegény helyreállítás nyoma. Érdemes volna a templom eredeti tömegét jobban megidéző tetőidomok kialakítása. Ez a templom az ócsai premontrei (ma református) templom kicsinyített, egyhajós, kereszthajós, háromapszisos változata. Igazi csúcsműemlék!

A templom közelében áll funkciók nélkül az 1816 és 1817 között empire-romantikus stílusban épült, emeletes, „U“ alakú *premontrei kastély*, amely e keverék stílus egyedülálló megtestesítője az országban. A jelen hibernált állapot igazi értékkibontakoztatás lehetőségét rejt magában a kor iparművészetének öszmüvészeti bemutatására, társulva a földszinten korhű konyha és ebédlők funkcióba állításával. ■ *a cikk folytatása a köv. számban*

A felvételeket a szerző készítette

Tápiógyörgye, neorokokó Györgyei-kastély, amelynek faburkolatos nagy kandallós előcsarnoka és szobros-tavas parkja van. Lebetne az 1890-es évek neorokokó korszakának bemutató helye kell, hogy legyen

Északkelet-magyarországi Regionális Tájház-találkozó

HAJDÚ ILDIKÓ

A Herman Ottó Tudományos Közhasznú Egyesület és a Magyarországi Tájházak Szövetsége közös szervezésében március 27-én rendezték meg az Északkelet-magyarországi Regionális Tájház-találkozót. A mezőkövesdi konferencia, éppen mert gondolatébresztő volt, rávilágított a résztvevők közötti szemléletmódbeli különbségekre is. Mégis elmondhatjuk, hogy mind a résztvevők, mind a szervezők számára tanulságos és sikeres volt. Ezt bizonyítja, hogy közel hatvan érdeklődő látogatott el az egynapos rendezvényre, és mintegy fele részt vett az azt követő, a tardi tájházakat és Cserépváralja barlanglakásait bemutató kiránduláson is.

A miskolci Lézerpont Látványtár bemutatkozása előhívta az intézményi, szigorúan szabályozott tárgy-gyűjtés és az egyéni kezdeményezés közötti időközönként megjelenő feszültségeket, noha *Barna György* előadó a nagyon is gyakorlati jellegű problémákat és az azokra általa adott válaszokat mutatta be. A vita mégis elsősorban a körül forgott, hogy szolgálja-e a „szabályozatlan” műgyűjtés a kollektív emlékezet működését, és milyen szerephez juthat annak bemutatásában.

A tájházak szerepe, feladatkörei átalakulóban vannak, ebben az előadók egyetértettek. De azt már szinte mindenki eltérően ítélte meg, vajon napjainkban hol a helye a tájházaknak az állam, a települések, a helyi közösség és az oda látogató turisták viszonyában. *Nyitrai Akos* építész, a Falufejlesztési Társaságtól a települések, és a helyi közösség szerepét hangsúlyozta. A falu megtartása által működhet a tájház, gyakran a faluház közösségi funkcióinak felvállalásával egyetemben.

Ez a gondolat ugyanakkor elvezetett az állam finanszírozó, fenntartó szerepének kérdéséhez is: állam vagy közösség? A tájházak egy közösségnek saját múltjára való emlékezésének helyei, amelyek saját identitásuk, gyökereik definiálását segítik. Napjaink egyfolytában nehezedő gazdasági helyzetében azonban egyre inkább a közösségeknek kell felvállalniuk, saját maguk önfenntartásának megvalósításával együtt a tájházak működtetését, élővé tételét. Kérdés azonban, hány közösségi vagy közösséget szolgáló intézményt tud fenntartani egy település, és mit kell tenni magának a közösségnek a megtartásáért és önálló működéséért. És vajon a jelenlegi állami szerepvállalás, amely az utóbbi időben egyre inkább kivonul a tájházak megőrzéséből, mennyire helyes vagy épp helytelen? Ahogy *Dobó Agóttól* is hallottuk, szüksége van a tájházaknak, akárcsak a településeknek az állami támogatásra. Ma viszont szinte csak pályázati források vannak lehívható állami támogatások helyett, amelyek jóval nagyobb kihívást igényelnek a tájházak fenntartóitól. Hova forduljanak, ha

Látogatás a tardi tájházban

Fotók: a szerző

elapad a központi fúzió? A konferencia heterogén közönségéhez szóltak az Észak-magyarországi Regionális Fejlesztési Ügynökség Kht. munkatársai, akik felsorolták a pályázati konstrukciókat, amelyek vonatkozásában a regionális koordinátoroktól személyesen kérhetnek tanácsot. (E tekintetben a szervezőktől közvetlenül is el lehet kérni a koordinátorok elérhetőségeit az alábbi email-címen.)

A konferencia azonban nem áll meg itt a szervezők tervei szerint. Szívesen vennék a hallgatóság véleményét az előadások témafelvetéseivel kapcsolatban, amely konstruktív, a fennálló problémákat több oldalról megközelítő párbeszéd további folytatását teszi lehetővé, esetleg egy újabb konferencia alapjainak megteremtésével együtt.

Hozzászólásaikat várjuk az info@hermanotto.com email-címre. ■

Barlanglakások Cserépváralján

Házunktája történelem

A MOB próbálkozása a Magyar Tudományos Tanács-csal

ÉRI ISTVÁN

Az 1949-es esztendő politikai, társadalmi, gazdasági és kulturális eseménytörténetén végigfutva megállapíthatjuk, hogy a korabeli szereplők számára ez az év mozgalmas, olykor kiismerhetetlen időszak volt... A MOB számára újdonsággal szolgált és fennmaradásának lehetőségét sejtette a nagyhatalmúnak vélt új központi intézmény a Magyar Tudományos Tanács (MTT) 1949. február 25-i megalakulása. Főtitkára *Alexits György* lett, a kiváló matematikus, 1919-es régi mozgalmár és friss akadémikus. Az MTT Társadalmi Tudományok Szakosztályának titkári teendőit pedig a Moszkvából ugyancsak frissen érkezett *Geróné Fazekas Erzsébet* látta el, akiből rövidesen az ELTE egyetemes történeti tanszékének vezetőjét kreálták.

Úgy gondolták, hogy a még régi módon működő Tudományos Akadémia helyett, ez a pénzügyi háttérrel is rendelkező szervezet veszi kezébe a tudomány irányítását, és ezzel a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium szerepe háttérbe szorul, és hogy az 1950-54 közötti időszakra meghirdetett ötéves terv tudományos kutatásait majd az MTT koordinálja. A Magyar Nemzeti Múzeum Tanácsán keresztül 1949. április 19-én, 211/49 iktatószámmal, az új intézménynek a MOB is benyújtotta ötéves ásatási tervét, azzal a meglepő ideológiai indoklással: „*Ásatási programunk összeállításánál, az ásatási helyeknek az ötéves terv keretében illesztett kiválasztásánál szem előtt tartottuk azokat a várható tanulságokat és következtetéseket, melyeket ásatási eredményeinkből, mint szilárd és valóban kézzel fogható történeti tényekből társadalom- és gazdaságtörténetünk számára nyerhetünk. A műemlékek feltárása felvilágosítással szolgál első sorban az építési munka szervezetről, anyagi és technikai körülményeiről, a különböző korokban és társadalmi formák közt... A királyi építkezések rávilágítanak a központi hatalom igényeire, de mint új problémát kutatni fogjuk az udvari nép (serviensek, familiárisok, kancellária) szállását, amire az első nyomot Esztergomban már megtaláltuk. A kolostori építómunkában... vizsgálhatjuk a laikus testvérek közreműködését... amint a szerzetesektől átveszik az építési munkát... hogy azután a polgári társadalom kialakulásának tényezőjévé váljanak.*”

Az indoklás megfogalmazóját nem ismerjük. Mindenesetre a műemlékvédelem feladatkörének újrafogalmazásánál valószínűleg ezt tekinthetjük az első vulgármarxista értelmezési próbálkozásnak. Természetesen ezt is a MOB elnökének aláírásával terjesztették fel.

A következő, dátum nélküli, a 302/49-es ügyiratra hivatkozó már közvetlenül a Magyar Tudományos Tanácsnak címzett négyoldalas beadvány a MOB négyirányú feladatköréhez rendeli az ötéves terv költségeit. Kifejtik benne, hogy a feltáró, konser-

váló tevékenység mellett igen fontos a műemlékek tudományos feldolgozása, illetve a tudományos gyűjtemények gyarapítása is. Ebben a költségvetésben találkozunk először az évenként négy számmal megjelenő, 16 ív terjedelmű MŰEMLÉKI SZEMLE című szakfolyóirat kiadásának tervével. Az ESZTERGOM MŰEMLÉKEI immár második kötetének nyomdaköltsége (20 ív á 2000 Ft és a klisék 8000 Ft, együtt 50 000 Ft.) 30 000 Ft-tal szerepel *Gentbon István* országos jellegű kistopográfiajának megjelentetése (kb. 4000 épület ismertetése, bibliográfiája, A/5 formátumban, 30 ív terjedelemben). Végül *Szentiványi Gyula* régi álmának megvalósításához, a Magyar Művészek életrajzi lexikona első (!) kötetének megjelentetéséhez 40 000, majd a további négy kötethez – évenként hasonló összegű – támogatással számoltak.

A gyűjtemények gyarapítására (könyvtár, fotó, illetve rajzgyűjtemény) 90 000, évente 10 000 Ft-tal emelkedő összeget terveztek. Az 1950-re összesen 1047 000 Ft-os előirányzatban az ásatás 260, a műemlékhelyreállítás 550 ezer Ft-tal indult. 1954-re a teljes összeg 1490 000 lett, ebből az ásatás 350, a helyreállítás 900 ezer Ft-ra emelkedett. A nagyratörő elképzeléseket alighanem lehűtötte az, hogy az MTT 1949. június 30-án a Magyar Nemzeti Múzeum számlájára egy összegben átutalt 143 600 forintos ásatási támogatása, a pályázó intézmény 15 helyen végzendő feltárását finanszírozta. A MOB-on kívül ugyanis további hét intézmény is benyújtotta költségvetését! Az eredmény: a MNM dunapentelei ásatására 50 000 forintot kapott. Utána a MOB szombathelyi bazilika-ásatása következett 40 000 forinttal. Ezután a Fővárosi Régészeti Intézet jutott még nagyobb, 20 000 forintos összeghez az albertyfalvai ásatásra. Az összes többi néhány ezres tétel volt: a Kelet-európai Tudományos Intézet *Méri István* jelentős Turkeve-móric-i falu-ásatásához 6500 forintot előirányzatot kapott. A legkisebb összeggel 1400 forinttal az aquincumi múzeum óbudai Bécsi úti kutatását támogatták. Az 1949. évi támogatások összege a reménykedőket az ötéves terv kilátásai tekintetében is letörhette. Közben nem sejtették, hogy a Tudományos Tanács napjai is megszámoltattak.

A MOB-nak az MTT-hez intézett legutolsó ismert beadványa 1949. november 5-én kelt. Ebben elsősorban az 1950-re tervezett műemlék-helyreállítások szerepeltek, a korábbi 60 000 Ft előirányzattal szemben már csak 460 ezerre csökkentett, 13 objektumra szétosztott költségekkel.

A tudományos gyűjtemény gyarapítása eredeti előirányzata (90 000 Ft.) a felénél is kevesebbre 38 000 Ft-ra apadt. A tudományos feldolgozás, vagyis a publikációs tevékenység számszerűsített előirányzatát már ki is felejtették a felsorolásból. Nehéz megérteni, mit reméltek ettől tervezettől akkor, amikor már köztudomásúvá vált az új múzeumi és műemléki törvényerejű rendelet közelgő életbeléptetése, amely megszüntette a MOB-ot. ■

Éri István nyolcvan éves

Éri István a közelmúltban töltötte be életének 80. évét. Akik ismerik – és szerencsére sokan ismerik – azok számára nem kell a nevéhez hozzátenni semmit. De annyit megenged még egy rövid születésnap-i főhajtás is, hogy elmondjuk: az ő munkássága nélkül szegényebb és szerényebb lenne a magyar régészet, muzeológia, műemlékvédelem. Néhány évvel ezelőtt egy kitűnő interjú-kötet született életéről. Az „apróhirdetésen vett régész emlékezései“ egy színes életút különböző állomásairól szólva történelmünknek egy nehéz korszakát is bemutatta. Éri István, aki – sok más mellett – a négykötetes Veszprém megye régészeti topográfiáját is gondozta, s akinek Tájak – Korok – Múzeumok (sajnos ma már mindinkább feledésbe merülő) kitűnő kezdeményezése a hazai múzeum- és műemlék-propaganda hasznos eszköze lett, tisztos kora ellenére ma sem pihen. Most éppen a Műemlékek Országos Bizottsága történetét kutatja. (Írásait hónapról-hónapra olvasóink is figyelemmel követhetik az Örökség hasábjain.) Mindannyiunk nevében jó egészséget és a további munkáihoz erőt és kitartást kívánunk neki!

Nagy Zoltán

Megkezdődött a győri Széchenyi tér felújítása

A munkaterület átadásával megkezdődött a győri Széchenyi tér felújítása. Közép-Európa legszebb barokk tere – a tervek szerint – rekord idő alatt újul meg, a munkálatok nagy része ugyanis június közepéig befejeződik. Az építkezés teljesen felforgatja a belváros életét és közlekedését, a munkások reggel 6-tól este 10-ig dolgoznak a téren, hétfégen is. A beruházás összesen 990 millió forintba kerül. Az I. ütemnek rohamtempóban álltak neki a kivitelezők, a turista szezonra, vagyis június közepére ugyanis el kell készülnie a munkák 70 százalékának. A megújult tér végső átadását 2010. márciusára tervezik. *(FH)*

Műemléki Világnap

A Műemlékek Nemzeti Gondnoksága szervezésében a Műemléki Világnap keretében számos műemlék nyitja meg kapuit április 18-án díjmentesen a látogatók előtt. Annak érdekében, hogy a kevésbé felkapott turisztikai célpontok műemlékei is reflektorfénybe kerüljenek, a Falusi és Agroturizmus Országos Szövetsége felhívást tett közzé, olyan falusi szállásadókat keresve, akik április 17-18-án kedvezményes szállással fogadnák a vendégeket. A felhívásra eddig több mint 60 szálláshely csatlakozott az akcióhoz.

(MNG)

Indul a hétpecsétes vartúra a Balatonnál

Csesznek, Csobánc, Nagyvázsony, Somló, Sümeg, Szigliget, és Várpalota saját pecsétet is készítettett egy három évig tartó játékhoz. A turistáknak csupán annyi dolga van, hogy mind a hét várat felkeressék, és a stempliket a hétpecsétes kiskönyvükbe összegyűjtésük. Nyerni is lehet, de a lényeg a túrázás és a várak megismerése.

A külföldi turisták körében népszerű túralkönyvecskék olyanok, mint az emlékkönyvek, bár egyesek szerint inkább egy játékkülvélre hasonlítanak. Sok bennük a pecsét. Amikor a turisták teljesítenek egy túraútvonalat, a célként megjelölt kilátónál, alpesi fogadónál matricát ragasztanak, vagy pecsétet nyomnak bele nekik. Ézt a szokást ismertették meg a hazai turistákkal a Veszprém megyei „várkapitányok“, akik idén március elsejével elindították a hétpecsétes vartúrát. A program remekül illeszkedik az idei évre meghirdetett „2009, a kulturális turizmus éve“ kampányhoz.

A játék lényege, hogy az erre a célra árusított Hétpecsétes VARTURÁK I. Pecsétgyűjtős Kalauzba három éven belül össze kell gyűjteni a megadott hét Veszprém-megyei vár saját pecsétjét. Az iroda az igazolólap ellenőrzése után a játék teljesítője számára egy vartúrást kitűzőt, valamint a soron következő Csesznecki várjátékok egész napos programjára szóló egy ajándék belépőjegyet küld, s a játékost ezzel, mint az év végi nyereménysorsolás egyik potenciális nyertesét automatikusan nyilvántartásba veszik. *(origo)*

Magyar Kastély- szállodák Egyesületé- nek prezentációja Bécsben

A Kulturális Turizmus Éve alkalmából a Magyar Turizmus Zrt. ausztriai képviselete által szervezett fórumsorozat újabb állomásaként március 16-án a Magyar Kastélyszállodák Egyesülete (www.belfoldikastelyok.hu) mutatkozott be Bécsben, a reprezentatív Altstadt Vienna Hotelben. Az egész estét betöltő fórumon bemutatták az egyesület és az MT Zrt. frissen kiadott Várak, Kastélyok, Kastélyszállodák című német nyelvű kiadványát. Az ausztriai szak-sajtó neves képviselőinek, valamint a kulturális turizmusra szakosodott tour operatorok jelenlétében tartott workshopon igen élénk érdeklődés mutatkozott a hazai kastélyszállók kínálata iránt: főleg az Ausztriából könnyen megközelíthető, nyugat-magyarországi hotelék jelen lévő képviselői kaptak konkrét kérdéseket, ajánlatokat. A sajtótájékoztató és az utána megrendezett workshop jó kapcsolat-építési fórumnak bizonyult: az eseményen jelen voltak a lengyel, az osztrák, és az európai kastélyszállodák egyesületeinek vezető képviselői is. Az MT Zrt. ausztriai képviselete az év első negyedében több kulturális témájú workshopot szervezett, ahol eddig többek között bemutatkozott a Gödöllői Királyi Kastély, a MÚPA és a Ludwig Múzeum, valamint a Kultúra Magyar Városa 2009 cím birtokosaként Balatonfüred városa is. A következő kulturális szakmai fórumra Linzben, az EU Kulturális Fővárosában kerül sor most hétfégen. *(A Turizmus Bulletin nyomán)*

Geszler Mária Garzuly Munkácsy-díjas keramikusművész A kerámiagyár álma című képe a Nemzetközi Kerámia Stúdió tulajdona, jelenleg az Üllői úti Museion No.1 galériában látható.